

לה

תשובה

משמחת הנישואין של
לוי יצחק הכהן וצייטא שוהיו
פרודמן
ל' תשרי, אדר"ה מרחשוון, ה'תשע"ט
מוסקבא, רוסיא

תשעה

משמחת הנישואין של
לוי יצחק הכהן וצייטא שיחיו
פרידמן

ל' תשרי, אדר"ה מרחשון, ה'תשע"ט
מוסקבא, רוסיא

פתיח דבר

אנו מודים לה' על כל הטוב אשר גמלנו ובחסדו הגדול זיכנו בנישואי צאצאינו, החתן התמים **לוי יצחק הכהן** והכלה מרת **צייטא** שיחיו.

התודה והברכה לכל קרובי המשפחה, ידידים ומכירים, שהואילו לבוא לשמוח אתנו ביום שמחת לבבנו, ולברך את החתן והכלה שיחיו, ואותנו כולנו, בברכת מזל טוב וחיים מאושרים בגשמיות וברוחניות.

בשמחה ובטוב לבב הננו בזה לכבד את המשתתפים בשמחתנו - על יסוד הנהגת כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע בחתונת כ"ק אדמו"ר והרבנית הצדקנית מרת חי' מושקא זי"ע - בתשורה מיוחדת: יומן אישי מהנעשה בחצרות קדשנו, שרשם סב הכלה הרה"ת ר' יהושע מונדשיין ע"ה במהלך שנת לימודיו במקום.

ביומנו ניכרת ההקפדה לרשום את הנהגותיו והליכותיו של כ"ק אדמו"ר זי"ע מתוך דיוק רב, תוך השוואה למקורות שונים בספה"ק. מנהגים רבים שתועדו ביומנו זה תפסו להם מקום ברבות השנים בספרו 'אוצר מנהגי חב"ד'.

באחד ממכתביו האישיים, שנכתב כעבור שנים רבות, קוראים אנו את דבריו בהקשר זה:

והריני מודה ומתוודה, שאע"פ שאני כותב ומדבר נגד חיקויים, וגם רגזתי על אלו שמפיצים שינויים ששינה הרבי בתפילתו מאשר הורה לרבים בס' המנהגים, ומחקים את הרבי גם בזה, עכ"ז תפסתי את עצמי שגם אני הלכתי אחרי הרבי בכגון דא, כגון לומר משליך קרחו (ולא קרחו כפי שהורה לרבים), וכן בישתבח "ומעולם ועד עולם" (ולא "עד עולם" כמ"ש בסידור).

ואני נזכר במה שראו את ר' איזיל האמליער שכיסה הסוכה בסכך צפוף מאד, ושאלוהו הרי צריכים לראות הכוכבים, והשיב שכך ראה אצל אדה"ז שצויה להניח עוד ועוד סכך, "און אַנדערש קען איך ניט טאָן"...

ולנדו"ד, אני יודע שצריכים לנהוג כפי שהרבי הורה לרבים, אבל עכ"ז בכמה דברים אני עושה כפי ששמעתי בעצמי יוצא מפיו וכו'. וכנראה שהענין לא פשוט ולא חד-משמעי. וכל לבבות בוחן ה', וערום יעשה בדעת (דהיינו שלא בדברים הנראים לרבים, שזה חיצוניות שבחיצוניות שבחיצוניות. ומה טוב אם אפשר לזכור בשעת מעשה את הנהגתו של הרבי ולציירו נגד עיניו, אבל הכל במחשבה ולא במעשה). עכ"ל.

טבעו של יומן אישי שנכתב בסגנון מקוצר ומרומז הנהיר בעיקר לכותב עצמו. ומכל מקום, שמרנו על סגנונו המקורי של הכותב, אך הוספנו אי-אלו הערות בשולי-הגליון. הבהרותיו והערותיו של הכותב - ששולבו על ידו שנים רבות לאחר כתיבת היומן מוסגרות כאן בחצאי ריבוע.

בנוסף שולבו כמה תוספות יקרי ערך, שחלקם מתפרסמים כאן לראשונה. הא-ל הטוב, הוא יתברך, יברך אתכם ואותנו, בתוך כלל אחינו בני יחיו, בברכות מאלופות מנפש ועד בשר, בגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו בקרוב ממש.

מוקיריהם ומכבדיהם

משפחת מונדשיין

משפחת פרידמן

יום השלישי שהוכפל בו כי טוב,
ל' תשרי, אדר"ח מרחשון, ה'תשע"ט
מוסקבא, רוסיא

פרקי
יומן

כותב השורות ר' יהושע מונדשיין ע"ה
בחדרו בבניין פנימיית ישיבת תות"ל המרכזית

תשכ"ז

י"א ניסן

ביום שקבלנו הידיעה על אישור נסיעתנו, הגיע מכתב שנתאחר בדרך הילוכו מ-770 ובו נאמר ששמעו שם שאין אנו נוסעים וכו'. מפורים שנתברכנו מכ"ק אד"ש, וציוה לומר לחיים עבורנו¹, החלנו הענינים להתגלגל במהירות. וממש נסים גלויים על כל צעד ושעל. דורשי רשומות מצאו רמז במאמר פורים המדבר על ז"ה וכ"ה², דהיינו כ"ה החברה שהורשו לנסוע על זמן ז"ה חודשים (שבשני הענינים הללו היינו ראשונים ובדרך חידוש). הגענו [חמישי י' ניסן] אחה"צ. הפורמאליות לקחה זמן מרובה, וכשיצאנו פגשנו ביוצאי אה"ק הנמצאים כאן ימים רבים.

כ"ק אד"ש נסע ב-3 על האהל, וחזר ב-6.40. נכנס לזאל בסירטוק של שבת, והי' חגור גארטל בכניסתו, שלא כדרכו בקדש לחגרו בפנים. וגם הביט מיד על העולם שלא כדרכו, והביט כמה פעמים במשך התפלה (י"א שבאשרי הביט וחיך לעצמו). התחילו מיד אשרי במהירות גדולה. דפדף מאשרי לשמו"ע ונפתח מיד בשמו"ע. התפלל במהירות מעט. חזרת הש"ץ הביט בסידור כל מלה, בישיבה. חזר לקדושה ב"ונאמן" כנראה ממלמולו אומר "לעומתם" "ובדברי קדשך". עלינו אומר במתינות. אין ממתנינים עליו. ואמר גם בשעת קדישים, וגם באיש"ר (להעיר ממשנ"ב). בקדיש דרבנן הוציא המפתח מכיסו האחורי (בשעת איש"ר) בתנועה אחת. היתה לי הרגשה שגורמים לו יסורים כשמביטים בו כל הזמן. למעריב נכנס באיחור, כנראה מפני קריאת המכתבים שנצטברו במשך היום שהי' על האהל כנ"ל.

התפלל בהראותו באצבע בסידור. נענוע הראש ב"אחד" להעיר ממשנ"ב מעט"ז. בהשכיבנו ישב עד שסיים הברכה, והחזן החזיק באיש"ר. בחזירתו מ"עושה שלום" מלמל משהו (תוך כדי הילוכו). בפסיעתו "עושה שלום" לא כופף ראשו בהליכתו אלא רק בסיום לשמאלו וכו'.

1. ראה שיחת פורים תשכ"ז סו"ס נד ('תורת מנחם - התוועדויות', חלק מט, עמ' 233).

2. ראה שם עמ' 165 ואילך. מאמר ד"ה "וקבל היהודים" - תשכ"ז.

במודים דרבנן במנחה כופף יותר מאשר ראשו בלבד.

ביציאתו פותח את הדלת (אשר בכניסתו חדקוב סוגרה, ולידה הוא מתפלל) עד כדי מעבר גופו ולא עד סופה. סיבוב הידית לצד שמאל, ולא לצד ימין כפי ששמעתי בצירוף הסבר על כל פינה שאתה פונה וכו'.

יום ז' י"א ניסן - שה"ג י"ב ניסן

בעש"ק לא הספקתי לראות את תפלת המנחה של כ"ק אד"ש, וראיתיו בחזרתו לחדרו. לקבלת שבת עמדתי במקום שראיתי הכל. עמד עד מעריב. כשהחזן עמד בשירו לה' החליק כ"ק אד"ש בזקנו כשם שמחליק בעלינו, קודם ביד ימינו ואח"כ בשמאלו. התפלל מהר יותר מהחזן והמתין או באנא בכח או בלכה דודי. והלכה דודי לא אמר עם הצבור אלא בואי בשלום. סיבוב לשמאל קודם. הי' שעון על הסטענדר בכל כבודו, ובאמירת איש"ר התרומם, וכן בכל הפעמים (לאמירת מזמור לדוד קודם לכה דודי לא התרומם). כמעט ברי לי שבק"ש באמירת אח"ד נענע בראשו פעמיים לכל צד. כשהחזן עמד במי כמוכה, סיים כבר כ"ק אד"ש את גאל ישראל, והמתין. "ופרוש" קם, ונגב (במטפחת שבכיס הימני בפנים מעילו) את עיניו וזויות אפו פעמים רבות. בסיום שמו"ע עמד עד "אלוקינו" בערך ואח"כ שב למקומו. במזמור לדוד ה' רועי העביר ארבע פעמים ידיו על זקנו (ימנית שמאלית וכו') ואח"כ עשר פעמים ביד ימינו החליק את שפמו בתנועה הידועה. הביט פעם על אצבעותיו אחר שהחליק בזקנו, שמא תלש ח"ו. בגמר התפלה אמר בראשונה גוט שבת לילדים העומדים על הבימה (וכמו"כ אומר להם כשעומדים בשורה בפתח חדרו). את פרוכת הארון תופס בכניסתו וביציאתו ואינו מנשקה. וכמו"כ נותן ידו על מזוזות הפתחים ואינו נושק.

בליל ש"ק הלכתי אחר הרבי לביתו. האנשים ברחוב הכירוהו, וכמדומה שראיתי שאמר גוט שבת למישהו. חכיני בחוץ עד שראינו שבודק החלונות אם סגורים, ואחד מהם הי' בהושטת ידו מאחורי הוילון.

בשחרית נכנס והביט פעמיים על הבחורים (דבר שלא קורה כרגיל), ואח"כ הביט שוב פעם שלישית. הטלית אינה כנף כנגד כנף (וביו"ט הי' כן).

כל התפלה בעמידה. בויהי נועם בערך תפס פעם ראשונה את הציציות בסדר הרגיל, קודם מסדר הגארטל, אח"כ את סדק הסירטוק, אח"כ תופס את הציציות האחוריות (ימנית בימין וכו') בין הבוהן לסמוכה לה, אח"כ את הקדמיות בין קמיצה והאמצעית, ובו בזמן מעביר את הקדמיות בין האמצעית לסמוכה לבוהן (והאחוריות נמצאות לפני). ובשעה שאוחז כך עומד זקוף וכולו אומר מלכות. אח"כ נשען על הסטענדר והתרומם להודו-כל"ח. בהאדרת והאמונה תפס שוב את הציציות באופן הנ"ל. לברוך שאמר אחז הציציות בשתי ידיו, ונשק באחזו ביד ימין בלבד.

לאמירת מזמור שיר נשאר זקוף. אח"כ בדק את הציציות (קדמית מימין, אחורית, קדמית משמאל וכו'). קודם בודק החיבור לטלית, אח"כ הקשרים, ומפריד הציציות לשתיים (ארבע וארבע), וסופר בכל צד הארבע, ואינו מפריד כ"כ. ב"נשמת" אחז הציציות באופן הנ"ל, אולם כמדומה רק בשמאלו. סיים קודם החזן, ופתח החומש, ודפדף, אח"כ התניא (ואולי להיפך), הסתכל במורה-שיעור. המשיך להסתכל גם כשהחזן התחיל יוצ"א, ואח"כ שוב באהב"ע בערך, ובעזרת.

בברכו כופף ראשו (כ"ה בכל הפעמים) בשעה שהחזן אומר ברכו, וכופף יותר באמרו ברוך ה' וכו'. בשעת חזרת הש"ץ הסתכל בחומש, וגם בהפטרות כמדומה. הביט על החזן באמירת ברכת כהנים.

באתה הראית החליק זקנו כמדומה ד"פ. הביט על פתיחת הארון, ועל נשיאת הס"ת עד לבימה.

בשעת הקריאה לא הביט אף פעם [לכיוון הבימה והקורא] ודפדף בחומש כמה פעמים. הבחורים מא"י עלו אחרי שביעי וברכו הגומל. אח"כ עלה הרבי למפטיר.

הברכות שלפני הקריאה הי' קשה קצת לשמוע, ההפטרה שמעו בטוב אם האזינו. חזר למקומו דרך הארוכה יותר (איני זוכר אם תפס הפרוכת).

(באמירת כתר לא התרומם ב"מלוך" - הוספה לאחר זמן, בספק).

אחר מוסף אמר התהלים ואח"כ הנשיא (ודלא כמ"ש ברשימותיי ע"פ מכתב אדו"ע קודם הנשיא אח"כ התהלים). אחר ההכרזה על מלוה-מלכה הלך לחדרו, וזה סימן שיתוועדו.

כ"ק אד"ש מניח הסידור על החומש, ולצדו התניא, וכשנוטלם אוחזם כולם בימינו מאונכים.

אח"כ הודיעו דוכמן וחדקוב על פסוק הרש"י, ואשר הרבי אמר שהתוועדות תהי' ע"פ השעה הנכונה, ולא ע"פ שעון ביהכ"נ (שהתעכב בעשר דקות).

להתוועדות נכנס כ"ק אד"ש בזמן. קידש בישיבה והתרומם בברכה. לא ראיתי הגבהה של ג' טפחים. אח"כ רמז ליואל לנגן מאמר ניגון, ואמר המאמר דודי לי ואני לו הרועה. לא הקשבתי כ"כ היות וה"ארום" תפס את לבי. ההכנות למאמר ניכרו על הרבי, תנועות כמו קודם שמו"ע וכו'. שיחה שני' היתה ע"ד שה"ג וקביעותו בשבת ולא ב"י ניסן. בדבר הדאגה לחלוקת מצות שמורה לפחות לליל הסדר, ועי"ז במילא יהי' לכל הפסח, כפי שנדפס וחזר ונדפס והי' תלוי על הקיר וכו'.

שיחה ג' התחיל אשר בניסן נגאלו וכו' ואין מקרא יוצא מידי פשוטו, וענין הגאולה לילך מחו"ל לא"י, וכאן היתה תנועה הפוכה כו' ובפרסום כמה מנינים וכו', וענין זה הוא ללמוד תורה הגורם גדול מעשה שמקרב הגאולה כו' וצריך להיות דעתו לחזור ואז כל הזמן הוא

בא"י, כי במקום שרצונו (ואח"כ אמר: שמחשבתו) כו', וברגע שאינו חושב ע"ד הוספה בלמוד מדי יום, הרי ע"פ תורת הבעש"ט הנ"ל הוא יוצא עתה מא"י לחו"ל, ואי"ז יציאה בהיתר. ציוה ל[הרב מרדכי] מענטליק לחלק לחיים לבחורים מא"י.

נגשתי והגשתי הבקבוק ואמרתי שזה מיונה מנדלסון מירושלים, ואמר: איך הער ניט וואס דו זאגסט. חזרתי ואמרתי כנ"ל, ושאל אם "דאס איז מיט תרו"מ און אלע גוטע זאכען". אמרתי: דאס איז פון מנדלסון. וחזר ושאל כנ"ל (אבער מיט תרו"מ און אלע גוטע זאכען). ואמרתי: יע. ושאלני: און ווי הייסטו? ושפך לכוסי משקה ואמר לחיים ולברכה, שתיתי ואמרתי לחיים.

אמר לרובין: דו ביסט דאך אויכט פון ירושלים, ומזג לו לחיים.

נשארתי על הבמה מאחור, ואז החלו לנגן "ויהי בימי אחרור" ונגן בשמחה רבה בתנועות נמרצות, ורקד בשיבה כו' וברגלו השמאלית דפק בחזקה על רגל הכסא בכח רב.

אח"כ היו כמה שיחות על הרש"י. חייך כששאל וואס איז אזוי די איידילקייט פון א דל"ת אל"ף שצריכים מיעוט מיוחד. כמו"כ חייך בדברו ע"ד שאין לומדים או"ח ומס' תענית, שאינה משבע המסכתות.

שמואל חיים לקח חזרה שני בקבוקים שנתן, אע"פ שכ"ק אד"ש נתן לו רק אחד, וצחק כ"ק אד"ש.

בשעת השיחות פועל רבות באצבעו ובידיו, וכן מנענע רגליו כל הזמן.

בסיום ההתוועדות סיים בברכה אמן כן יהי רצון בצעקה תקיפה. כשמברך בסוף שיחה עוצם עיניו ומברך בתקיפות ובדביקות.

קרוב לסיום ההתוועדות טלטל השעון המונח על השולחן. וראה שע"ת סוס"י ש"ח.

סיים בקומו בשירת הושיעה את עמך.

הלך מיד להתפלל מנחה. (בקדושה לא התרומם ב"ימלוך" - הוספה לאחר זמן, בספק).

אחר מנחה ישב הרבי ואמר ההגדה לא במהירות. כשסיים קם והתחיל הניגון על אחת כו"כ (כמדומה נענע בידיו). נכנס לחדרו, אח"כ יצא ונענע ג"כ בידו ושרו כנ"ל. ראיתיו מעת שיצא ועבר בין השורות ונענע לילדים שישירו. עמדו אנשים רבים ברחוב והביטו. היתה שורה ארוכה.

יצא למעריב. חכה להבדלה. אח"כ נכנס לחדרו ויצא לקדוש"ל. לא ראיתי בשעת הקדוש"ל. אח"כ נכנס שוב לחדרו, ובדרכו בירך העולם.

🌸 מופתים שקופים אטומים

בשנת תשכ"ז נהגו עדיין שכל מי שהיה לו דבר אל הרבי, היה ניגש אל הרבי באמצע ההתוועדות (בין שיחה לשיחה), מגיש בקבוק 'משקה' ואומר את דברו במלים ספורות. אנשים שנבצר מהם לבוא בעצמם, מבקשים היו מידידיהם שיגשו אל הרבי וידברו בשמם, או רק יזכירו את שמם לברכה.

כשנסעה קבוצה שלימה אל הרבי, היתה זו הזדמנות לרבים מאנ"ש לשלוח אתם בקבוקי משקה כדי שיזכירום בפני הרבי. אלי הגיע בקבוק כזה מר' יונה מנדלסון ע"ה, בקבוק 'משקה' מתוצרתו שלו.

בשבת הראשונה שלנו בבית־מדרשו של רבינו, שבת הגדול תשכ"ז, נגשו רבים מאתנו אל הרבי בין שיחה לשיחה ובקבוקים בידיהם, משלהם או משל אחרים.

נגשתי גם אני, מסרתי את הבקבוק ואמרתי: מר' יונה מנדלסון.

- דאס איז מיט תרומות ומעשרות און אלע גוטע זאכן? [=האם זה עם תרומות ומעשרות וכל הדברים הטובים?] שאל הרבי...

לא השבתי ישירות, רק אמרתי: מר' יונה מנדלסון... (כאומר: כדאי הוא ר' יונה לסמוך עליו).

אך הרבי חזר ושאל: אבער מיט תרומות ומעשרות און אלע גוטע זאכן? [=ברם, עם תרומות ומעשרות וכל הדברים הטובים?]

השבתי בחיוב. הרבי מזג לי מהבקבוק כנהוג, השיב "לחיים", ואח"כ הוסיף שאל: און ווי הייסטו? [=ואתה מה שמך?]

באותה שעה תמוה היה הענין בעיני (ובעיני חבריי) עד למאד: אני הרי לא הייתי הראשון שהבאתי לרבי באותה שבת בקבוק מאה"ק, וגם לא האחרון, ומדוע זה חקר הרבי דוקא אותי אודות הפרשת תרומות ומעשרות? ומדוע זה שאל לשמי? (דבר - שכמדומני - לא עשה לשאר הבחורים שנגשו אליו).

רק כעבור כארבע שנים "נדלקה אצלי הנורה"; כאן עלי לחזור לשנת תשכ"ד, שבה נכנסתי ללמוד ב'תומכי תמימים'. אחד ממורי דרכי בראשית צעדיי בישיבה היה הרה"ח ר' אלי' לנדא שי' (שנמנה אז עם הבחורים המבוגרים), ובין שפע ההדרכות שקבלתי מפיו היתה הזהירות המחוייבת בהפרשת תרו"מ (ענין שבאותם ימים עדיין לא הוטמע בתודעת הציבור, והיו רגילים לסמוך על ההכשרים הנפוצים). ר"א הנ"ל אף סיפר לי, שהרב הממונה על התרו"מ בת"א הורה שאין לסמוך רק על השגחתו שלו וצריך כל אחד להפריש בעצמו וכו'.

מכיון שעלה חשש בלבי שמא נכשלתי ח"ו עד לאותו יום, החלטתי לכתוב לרבי ולבקש תיקון על העבר.

ועתה, האם קיימא לשאלה בכלל מדוע שאל הרבי דוקא אותי האם הופרשו תרומות ומעשרות!?

אלא שכדי לטשטש את הענין הוסיף הרבי ושאלני לשמי, כדי ליצור אצלי את האשליה שהוא אינו יודע כלל עם מי הוא מדבר...
ואכן, רק כעבור שנים רבות נפקחו עיני...

[סיפורים וגלגוליהם, פרק יב]

יום א', י"ג ניסן

[כנראה הי' באוהל].

נכנס למנחה לבוש הסירטוק של שבת וחגר הגארטל. בקדושה לא התרומם בימלוך.
במנחה אחר מודים דרבנן הביט על החזן עד שסיים (איני זוכר אם סיום החזרה או סיום הקדיש).

בעלינו שמעתי כמה תיבות. אחר שסיים אך צדיקים מלמל עוד. אם עומדים קרוב ודאי שומעים. וכן מלמל רבות אחר שגמר שמו"ע.

לפני מנחה הגיע טלפון שלא יחכו על מים שלנו, אולם אחר מנחה מיהר הרבי לחצר וכולם אחריו. לא הצלחתי לראות מאומה. נגנו א-לי אתה. שמעתי שלקח כלי הזכוכית, שטפו היטב ב' ג"פ, שפך ומלאו. כך עשה ג"פ. בחזרה נפגש בנפתלי {אסטולין}. הלך במהירות.

במעריב הביט מולו (כשישב) תוך כדי שהתפלל. ישב בהשכיבנו עד איש"ר, אע"פ שכבר סיים ברכת השכיבנו.

במעריב הוציא המפתח בקדיש שאחר עלינו ולא בקדיש דרבנן.

בסיום התפילה הביט על כל הקהל מהחזן ימינה והפנה ראשו לאחוריו, ושב והביט על כולם חזרה לכיוון החזן.

יום ב', י"ד ניסן

המתינו לרבי בבילעז צימער. שמעתי שהרבי אומר לגרונו עמוס החבילות לרדת ולהכנס לפניו. נכנס ושרף חבילות. אח"כ זרק הרבי חבילה קטנה ודחפה ואמר היה"ר בפנים רציניות. עמדתי ממעל וראיתי היה"ר בסידורו.

אח"כ קריאה"ת. הדלת נשארה פתוחה. ללוי קראו למי שעמד בסגול סביב הס"ת, והראה הרבי בידו ובעיניו שיעמוד אחר תחתיו. קראוהו לשלישי. נשק ג"פ. הרים הע"ח בברכו, ברוך ה', ברוך אתה, ברוך אתה. ואח"כ: ברוך אתה, ברוך אתה. נשק ב"פ [כנראה קודם

הברכה הראשונה, כשנגע בתחילת הקריאה נשק, נגע בסוף הקריאה ונשק, ואח"כ בירך ברכה ראשונה].

אח"כ אמר ב' קאפיטלך.

לחלוקת המצה אחר מנחה עמד כ"ק אד"ש כשלוש וחצי שעות. החלוקה היתה בפנים רציניות, ועל כל מסירה (אפילו אם מסר לאחד כמה חתיכות עבור כמה אנשים) אמר: א כשר'ן פריילעכן פסח.

חזרנו אח"כ וראינו כיצד חילק לאחרונים. יצא מחדרו, וכשהגיע לדלת הראשית נעצר וחכך בדעתו, חזר לחדרו, ויצא בפנים מאירות ושמחות, אמר לעברנו (כחמישה אנשים בצד ימינו לפני שמגיע לדלת היציאה): א כשר'ן פריילעכן פסח. ומיהר למכוננית.

מעריב. כשהקהל אמר ק"ש העביר ידיו על עיניו, אולם אח"כ העביר שוב ורק אז קרא ק"ש (ושוב נדמה לי שנענע פעמיים לכל צד).

באיש"ר התרומם מהסטענדר והוריד רגלו מהסטענדר. לאמירת הלל לא התרומם מהסטענדר.

אחרי התפילה מהרו הת' לחדר האוכל לסדר הקערות קודם שיבא כ"ק אד"ש. המתח הי' עצום. נעמדו ליד הקערות. נכנס כ"ק אד"ש עם חדקוב. הלך עד השולחן שמול הדלת [דהיינו עד השולחן המרוחק ביותר, כמדומה ראש החי"ת], חזר ואמר: נו, האט א גוטן יו"ט, חג הקהל און קהל גדול ישובו הנה. והביט על הקירות וכו'. [כמו"כ אמר גוט יו"ט למרת מוסיא אשר על המטבח, שעמדה בחדר המטבח הפנימי שבדרך לחדר האוכל].

בדרך לחדר האוכל אמר {ר' יעקב} כ"ץ לכ"ק אד"ש, שחדר האוכל הוא מול 770 [שבאותם ימים ממש נחנך בנין 749 למטבח ופנימי], ואמר כ"ק אד"ש: ס'זאל זיין וקרא זה אל זה.

הסדר ערכנו במהירות. הגעתי ל-770 כשכ"ק אד"ש חלק מצות לכמה אנשים, אח"כ חלק למסובים, עלה לחדרו וראינו את סידור הקערה:

(בלילה השני קודם שנכנס, הגבי' מי מאתנו את הנייר המכסה את הקערה, וראינו טס כסף כמנהג הנשיאים).

הביט בסידור לפני כל פעולה (ראה שי' תש"ד בשם אדנ"ע) והוציא בשפתיו דיני הסידור.

לזרוע הוריד מצואר העוף חלק מהבשר ואת פנימיותו.

למרור חתך עלי החסה לחצי, ואת החצי שללא הקלח שם בקערה, והחצי השני החזיר לצלחת הכללית. אח"כ לקח כף מרור וסחטה, וכף שנית וכנ"ל, ואח"כ ע"י הכף עשה מזה צורת ביצה, ועטף בעלים הנ"ל מכל הצדדים. וכך בחזרת. אח"כ לקח חזרת (לא כתושה) [חריין] ובסכיך הוציא חתיכה וחתיכה לשנים, חצי א' שם במרור והשני בחזרת.

אח"כ אמר כל הסימנים קדש ורחץ וכו'.

הקידוש בשקט. טבל במי מלח ג"פ ואח"כ ברוך ואכל. אמר יותר מהר ממגיד ההגדה, וגמר לפניו את והיא שעמדה, אולם לא הניח הכוס מידו עד שגמר המקריא. השפיכה מהכוס לתוך צלחת על הארץ, שפיכות גדולות, ואח"כ מלא הגביע. בלילה השני ראיתי שמלא הגביע עד שעלה על גדותיו (כשם שממלא בכל פעם עד שנשפך) וחזר ושפך שנית עד שנשפך, ושוב פעם שלישית.

בכל פעם שלקח הכוס בידיו לקחו כסדר הקידוש, ולא הגבי' ג' טפחים מהשולחן.

באמירת: כל שלא אמר כו' מצה ומרור - הביט על הקערה (בשני הלילות הבחנתי בכך). ב"מרור זה" אחז ביד אחת (ימין?) במרור והשנית בחזרת.

במשך כל הזמן דפדף בסידור האריז"ל (סידור הר"ש) ועיין בו, ולעתים הפך הדף ולא עיין כלל. גם ברשימותיו על ההגדה עיין.

רק כ"ק אד"ש מיסב. רש"ג יש לו כר, אולם אינו מיסב כלל.

כ"ק אד"ש מניח את האפיקומן בין שני כרים.

את המרור טבל ג"פ בחרוסת שנתנה קודם לכן ביין שבתוך קערת הגביע. בסוף אכילת המרור אכל את החתיכת חזרת [חריין] עטופה בעלי חסה (בלילה השני הבחנתי שטבלה בכרפס וכמדומה ג"כ ג"פ).

לאכילת הכורך נתן חרוסת על המרור עצמו ולא על העלים, ובלילה השני הבחנתי שמרחו ג"פ, ואח"כ הורידו (וכמדומה לי שבלילה השני נשאר מזה על המרור), ובסוף הכורך אכל חתיכת החזרת [חריין].

בעת האוכל טבל חתיכת מצה ג"פ במלח.

על הדגים שפך הרבה מאד מלח, ואת הגזר שעל הדגים לא אכל (בלילה השני אכל מהגזר שעם הבשר, והגזר שעם הדגים לא אכל). ועל הבשר לא שם מלח (ומזה נראה שנתנית המלח אינה לשם הפגת הטעם, אלא לכוונה אחרת. וענין מבשל - ס' הנהגות שבת - לא שייך ביו"ט).

שתה יין בשעת האוכל בשני הלילות, ובלילה השני ראיתי שנתן לשטוף את הכוס קודם מזיגת הכוס השלישי אחר ששתה ממנו בעת האוכל.

בתוך הסעודה אכל הביצה מהקערה, ולא בדקה כלל. אוכלה מראשה העב (בשני הלילות הבחנתי בהנ"ל).

בלילה השני אחר הדגים לקח מים אמצעיים ושטף ידיו על הארץ, וקודם לשטיפה שפך מעט מהכוס לתוך צלחתה.

לקח ג' כפות מן המרק שבתוך כלי מאדמוה"ז, וכן כל המסובים.

בלילה שני לא טעם המרק אלא הפך בו בכפו, היות וקודם לכן שיטו במשמש שבמרק נתונים קניידלאך, ורץ מיד לכ"ק אד"ש, ואח"כ סיפר כנ"ל לכ"ק אד"ש שעשו ליצנות, ואח"כ חלקו המרק, ובכ"ז לא אכל ממנו.

אוכל במזלגו ונועצו בדגים וכו' ודלא כמו ששמעתי שאין דוקר אלא לוחץ או מרים וכו'.

אכילת האפיקומן כשחמש החתיכות אחת על השני, ונראה שמייהר קצת. בלילה השני לקח שתיים מהחמש, ואחת מהן בצע לשתיים, ואת ג' החתיכות אכל כמדומה ג"כ ביחד.

מקריא ההגדה זימן, ובלילה שני אמר כ"ק אד"ש לר' הענדל האט ניט קיין פאריבעל, היות ומקריא ההגדה הוא המזמן.

בשעה שברך, רמז כ"ק אד"ש בתנועה חזקה בידו שירים המברך קולו (אחר ברכת הזן), אע"פ שהי' בקול, והרים קולו, וחייך כ"ק אד"ש להסכמה.

בלילה שני התחיל לזמן כשעדיין לא הורידו המים אחרונים מהשולחן, ועשה כ"ק אד"ש בידו לתמי'.

אמירת שפוך חמתך ואילך במתינות רבה ובמתיקות וכו', לאט יותר מהמקריא (ובלילה השני מהר יותר, והקדים לפעמים את המקריא).

כשכ"ק אד"ש הגיע להודו גו' יאמר נא גו' אמר הפסוקים כסדרם ולא חזר הודו גו'. (במוצאי שבת חוה"מ דברתי עם יוסף יצחק {אופן}, ואמר שהאזין לקריאת ההגדה מפי כ"ק אד"ש בלילה השני, ולא אמר הודו גו' יאמר נא עם המקריא, ולא חזר הודו גו' כל"ח. ורק אחר יאמרו נא יראי גו' חזר. אבל לי ברי ששמעתי כשם שכתבתי לעיל).

כשהמקריא הקריא אנא ה' רמז כ"ק אד"ש שיענו כל הנצבים סביב עם המקריא.

כשסיים המקריא מלך יחיד וכו' וכ"ק אד"ש עדיין לא סיים, לא ענה כ"ק אד"ש אמן (הקשבתי במיוחד וברי לי כנ"ל).

בשוכן עד, כמדומה, המתין המקריא על כ"ק אד"ש, וכ"ק אד"ש הביט בו שימשיך.

בישתבח אמר כ"ק אד"ש הי"ג שבחים במתינות, אבל בנשימה אחת. וכמו"כ אמר ומעולם ועד עולם (בלילה השני לא הצלחתי לשמוע).

מזיגת כוס של אליהו קודם ברהמ"ז (ובסעודת יו"ט אמר שאביו שפך אחר ברהמ"ז), ובדק הכוס היטב (איני זוכר באיזה לילה הבחנתי בכך) אם חלקה בשוליי'.

אחר סיום ברכה אחרונה החזיר היין מכוס של אליהו לבקבוק, תוך שכולם שרים א-לי אתה. הסדר של השפיקה קשה להבחין. בלילה השני הבחנתי שהסדר הוא מבקבוק לכוס מהכוס לגביע ומהגביע לבקבוק. אולם נדמה לי קצת שבלייל א' שפך גם מהבקבוק לגביע. וכמו"כ שפך מפעם לפעם מצלחת הגביע לגביע, ומצלחת הכוס לכוס.

אח"כ ירדו למטה אחריו [זכורני שעודד את השירה בשמחה גדולה, ושרו א-לי אתה בקצב מהיר מאד], נכנס לחדרו, והמשיכו לרקוד א-לי אתה במסדרון ובזאל. אח"כ כשיצא לביתו הלכו אחריו כמעט מנין, והלך במתינות מאד, ובודאי הרגיש שהלכו אחריו, היות והיו קרובים מאד אליו, אולם לא הפנה ראשו.

ביום א' בסדר [איני זוכר אימתו] הביט סביבו על כולם, ושאל על נפתלי, וחזר ואמר נפתלי אסטולין. אמרו שהלך. ועשה ביד ימינו בתמי' ובחיוך מעט: אוועק גיגאנגען?!

גם בלילה השני הספקתי לראותו קודם שעלה לחדר, וחלק מצות בחדרו למסובים על שולחנו.

סידור הקערה כנ"ל, אלא שלא חצה את העלים לשתים, אלא חתך סביב קלח העלה, ואת הקלח שם מחוץ לקערה הכללית.

כשהמשמש שמשו במשהו, או כשרש"ג הגיש משהו לכ"ק אד"ש, או כשבקש מישראל שמוטקין לומר לו השעה, אמר תמיד יישר כח. בלילה הראשון ביקש מישראל לומר לו השעה, וכשפנה הנ"ל לקיר לראות השעה, בינתיים אמר כ"ץ את השעה, וכשחזר ישראל שאלו כ"ק אד"ש לשעה.

[השעון הוא זה שקבוע בקיר עם הטרמוסטאט של הסטים-הסקה. בליל הסדר בשנת תשכ"ח השעון הי' מקולקל, ולפיכך הי' מונח שעון ליד הרבי. אך כשהגיעה השעה קרוב לחצות פנה הרבי לשמוטקין - שלו היתה החזקה לאמירת השעה - ושאלו מה השעה. הוא פנה להביט בשעון המקולקל שבקיר, ואמר לרבי: א פערטל פאר ניין. הרבי חייך... (שהרי הי' קרוב לחצות הלילה)].

בסדר השני שאל רש"ג (התחילה השאלה מכ"ץ כנראה) אם לא היו שרים אצל אדזי"ע. ואמר כ"ק אד"ש הלא נמצא כאן המנגן (כיוון על כ"ץ). ואמר הנ"ל שלא הי' זמן על כך. ואמר כ"ק אד"ש שאם היו רוצים היו מוצאים כמה דקות, ובפרט בלילה הב' שלא הקפידו על אכילת האפיקומן קודם חצות (או: שלא הקפידו על קודם חצות). אולם אח"כ בשעת האוכל כשהמתינו זמן רב על האוכל, נגנו על אחת כמה וכמה.

בלילה הב' נכנסה הרבנית הזקנה ואמרה (לאחר בקשת הסליחה) שיש לה יאהרציט בראשון דחומ"פ ואינה זוכרת על מי, וכנראה שעל הרבי מניעזין (דער נייעזינער זיידע). ועשה כ"ק אד"ש בידו (ובשפתיו הוציא בשקט): מסתמא (כי היא אינה שומעת). ושאלה אם

צריכה להדליק נר, ורמז ואמר שכן. ויצאה שוב ושאלה (אחר בקשת הסליחה) מתי תדליק, ועשה כ"ק אד"ש בידיו תנועה של החזקת כוס [בידו הימנית] ותנועה של אחרי"ז [בידו השמאלית], ואמר בשפתיו: נאך הבדלה.

בשעת הסדר בלילה ב' הי' מונח כלי אוכל על השני מאונך ומאוזן (לא בדיוק אמצע וכו') ושלח כ"ק אד"ש ידו והסירו שלא ידמה לשו"ע.

בסדר השני הגישו פירות, ולקח כ"ק אד"ש פרי, ורש"ג לקח וחיפש סכין, והגיש לו כ"ק אד"ש. והרבי עצמו לא אכל מהפרי.

בלילה הב' היו דחיפות מאד, וכמה פעמים הביט כ"ק אד"ש לצד מסוים. ובפרט בשעת מזיגת כוס של אליהו דחפו ופגעו בשולחן, ונעצר כ"ק אד"ש במזיגה והביט כו'.

ההתוועדות אחרי הסדר ליל ב בשעה 1.40 בערך. אמר כל השיחות בעינים עצומות. בין כל השיחות היו שני מאמרים בצורת שיחה. סיים בשירת נייע זשוריצע.

תפלת יו"ט

בתפלת יו"ט בשני הימים בשעת ההגבה הלך כ"ק אד"ש ממקומו עד קצה השטיח כמעט, והביט על ההגבה.

בשעת ברכת כהנים הלך לאחוריו וכסה פניו עד סיום ברכת בשלום. ואחרי הקדיש אמר יש"כ לכהנים.

בתפלת טל נגנו במשמנינו אל יהי רזון, וגם החזן נראה שנגן. ועשה כ"ק אד"ש בידו השמאלית, והפסיק אותו שלא יחזור על התיבות.

ביום א' דיו"ט הוא אלקינו ועשה בידו השמאלית, וכשהחזן נגן הכה באצבע ימינו. (במוצאי שחומ"פ דברתי עם יוסף יצחק, ואמר לי שבשבת י' שבט נגן כ"ק אד"ש הוא אלקינו - לפני התיבה - ונגן: אוי אוי אוי שנית בקרוב).

ביום השני לא הניע ידו ולא נגנו הוא אלקינו.

האדרת והאמונה לא נגנו.

ביום א' דיו"ט אחר הסעודה למעלה ירד למנחה (וגם ביום ב, ולא ראיתי).

אחר מעריב מוצאי יו"ט הביט על המבדיל, ויצא מיד בסיום הברכה.

ביום השני בסיום התפלה תפס הציציות ומיד הרפה.

יום ה', א' דהזחמ"פ

נכנס אחרי 10, עמד ליד הדלת לחדר השני, עמד כל התפילה. התחיל מלפני איזהו מקומן. לא קם מלהשען כאמרו ה' מלך, וכשהוא אמר, ובב"ש. נישוק הציצית ביד ימין. לויברך דוד לא התרומם מהסטענדר. באמצע אז ישיר הביט בהגהות אדנ"ע שבסידור. קודם ברכו סדר הגארטל והסירטוק ואחז הציציות בין אצבע א' לב'.

עמד גם בברכות יוצ"א והלאה. לק"ש תפש את הציציות אחר יד ימין, בין אצבע ה' לד', והעבירן אח"כ בין שתי האצבעות האחרות (וכ"ה ביו"ט).

כשגמר שמו"ע עד קדושה אחז הציציות בסדר הנ"ל (מציד אצבע ג'), ויד ימינו נשענה גם על השלחן. בימלוח לא התרומם (עד עתה לא זכור לי ברור שהתרומם). באמירתו שמו"ע שוען על רגל א' ובמודים נזדקף על שתיהן. בהטוב שמך לא הבחנתי בכירור.

הלל אמר בעמידה לא שוען. בסיום אמירת החזן ברכת כהנים דפדף להלל.

לס"ת הלך בדרך הקצרה שהיא משמאלו. וחזר בדרך הארוכה. בשעה שגמר ברכה הראשונה הביט לאחוריו על היושב עם הס"ת, וצידד עצמו שלא לעמוד בגבו אל הס"ת. נשען על שולחן הקריאה ביד ימינו.

אחר התפלה נגש אליו {הרב אפרים אליעזר הכהן} יאללעס ודיבר כמה ענינים. כ"ק אד"ש אמר מלים קצרות בלבד. אח"כ בקש יאללעס להכנס אל כ"ק אד"ש לקבל פני רבו, ונכנס כ"ק אד"ש לחדרו והוא אחריו.

לפעמים ביציאת מביהכ"נ אוחז המזוזה ולפעמים אינו נוגע.

יום ו', ב' דהזחמ"פ

נכנס לתפלה אחרי 10. התחיל מקרבנות - איזהו מקומן. נשק הציצית בג' זמנים, והפעם הג' היתה בסיום הב"ש שלו ללא ספק.

לברכו לא נטל הציציות.

למודים לא זקף רגליו.

בברכה אחרונה בברה"ת הרים הספר גם כאשר נתן.

חזר למקומו כשהופך עצמו לא לעמוד וגבו אל הס"ת.

הבחנתי בציציותיו שאינן עשויות כשם ששמעתי שמעביר השמש בין החוטים כו'.

אינו מכסה הפסים השחורים שבטלית.

בסיום שמו"ע שחרית שמעתי המלים פתח לבי בתורתך ובמצוותיך.

בפטום הקטורת שמעתי בורית כרשינה.

בשמו"ע (וכן בשאר הזמן בד"כ) אוחזי הבוהן בתוך האצבעות כשו"ע מהרמ"ק.

למנחה נכנס כ"ק אד"ש מסביב למקומו ליד החדר השני, ומשם יוצא. במנחה נכנס משם ויוצא דרך הדלת הראשית [כנראה הכוונה שבמנחה עש"ק נכנס ויוצא מהדלת שליד החדר השני, וביו"ט יוצא דרך הדלת הראשית. או שמא צ"ל: בשחרית נכנס ויוצא מאותה דלת, ובמנחה יוצא מהדלת הראשית].

בסוף עושה שלום אינו מתרומם, וכשחוזר למקומו מתרומם.

בימלוך בכתר מתרומם קודם כשהקהל אומרים אני ה' אלקיכם. במנחה שבת וביו"ט כמה שראיתי אינו מתרומם, במנחה ע"ש התרומם.

מה שיחזקאל אמר לי שאינו מתנועע לצדדים - אינו נכון.

שבת הוהמ"פ

בשבת בהליכתו לקראת שמו"ע ולקראת קדושה (דהיינו מרגע שגומר עושה שלום) אוחזי הציציות. לפעמים סביב אצבע ג', לפעמים בין אצבע ב' לג' ולפעמים בין ג' לד'.

ביום ו' אמר שש"י בסידור, אח"כ דפדף חזרה להושיענו ואמר בפנים. אולם בשחרית דפדף מב"ש לאשרי, והוא עצמו אמר בע"פ קודם לזה, ואח"כ נשק בציצית בסוף ב"ש שלו, כנ"ל.

בשבת דפדף (בערך ביוצ"א ובחזרת הש"ץ) בתניא פ' מ"א.

ועל הולכת הספר לא הביט, רק בפתיחה, ולאחר שהיה כבר מונח איזה זמן.

בהפטרה קרא וראיתי והנה עליהם גו' ויקרים (נדפס: ויקרם). בניגון זרקא אינו מאריך כלל.

על ההגבה הביט זמן רב, וכן במנחה.

במנחה שבת מסתכל בקריאה"ת בסידור שלו.

בחזרת הש"ץ מנחה ישב, קם למודים דרבנן ואמר בע"פ, וחזר וישב.

במעריב ישב עם הסטענדר בדלת הראשית [אע"פ ששם יושב בד"כ ליד השולחן, והסטענדר רק כשמתפלל ליד הדלת לחדר השני]. אחר מעריב הביט על המבדיל, וענה בהוב"ש בכל הברכות. בסיום הברכה יצא מיד.

שמתי לב שנית, שלא כל פעם בשמו"ע אוחזי האגודלים בכפו.

את הפסים השחורים לא מכסה תמיד.

איני זוכר היכן, אחז רק הציציות האחוריות בלבד (כמדומה בהכנה למוסף).

בשבת (וכן היום יום א' במקצת) לא הביט על החזן באו"א דברכת כהנים, אלא רק כשהתחיל יברכך וגו' (בשבת עיין בתניא קודם לזה).

היום כשחזר מהעלי' לא צדד עצמו כלפי הס"ת.

באמירת התהלים האריך החזן שז"ד וסלסל באמירה, וכ"ק אד"ש סיים אמירת הפרקים שאומר אחר התפלה, ועשה בידו השמאלית לאות תמי'.

נגנו במוסף אתה בחרתנו, והכה בידו השמאלית.

בק"ש תפס הציציות בין אצבע ה' לד', ומשם העביר לבין אצבע ב' וג' ומשם נשפלו לפנים ידו לכיוון מטה.

בקדושה כבר ראיתי כמ"פ שמתרומם גם בימלוך (כמדומה בשחריתים). בכתר מתרומם כשהקהל אומר אני ה' אלקיכם.

שביעי של פסח

במעריב התחיל להתיישב כשסיים ברכו את וכו', אולם החזן האריך בברוך כו', ובאמצע התיישבותו המתין והשתהה.

בברכו, כשהחזן אומר ברכו את וכו', כופף ראשו, וכשעונה ברוך ה' - כופף יותר.

כשפוסע לאחוריו לפעמים מכוון רגליו יחדיו (בסוף פסיעותיו לאחוריו), ולעתים רגל ימינו נשארת לפנים.

בקדיש דרבנן בסוף התפלה לא תמיד מתרומם מהסטענדר לאיש"ר.

בחזרה מהתהלוכה המתינו ליד חדרו, אח"כ ירד ועשה בידו השמאלית התנועות, נגנו האפ קאזאק. חודקוב נכנס ושהה זמן, וכשיצא מסר ברכת כ"ק אד"ש אז ס'זאל זיין קהל גדול ישובו הנה מיט האפ קאזאק. בפתח חדרו, קודם שסגר הדלת בעדו, עשה בידו ג"כ כמה פעמים.

אחרון של פסח

באחש"פ (או בשש"פ) לא הביט על פתיחת הארון אלא על ההוצאה בלבד.

בהזכר"נ כיסה ראשו בטלית עד התיבה (שם נשאר ממפטיר) ולא ראיתי שאחז הע"ח של הס"ת. אולם כשגמר ה' נראה לי שמשך ידו מהס"ת. ושאלתי להמחזיק הספר, ואמר שהרבי החזיק (הע"ח התחתון השמאלי של הס"ת שעמד לימינו).

ירד מהבימה אחרי הס"ת, נעצר לפני פנייתו למקומו, והביט עד הסגירה.

להתוועדות נכנס בשקיעה ממש, ונטל ידיו בישיבה (ידו הימנית נטל ד' פעמים) אחז הכלי באלונטית גם כשלקח הכלי בימינו תחילה. לברכה לא הבחנתי ממש שהתרומם מעט, אולם הי' נדמה לי, וכך שמעתי אח"כ.

בהתוועדות נתבאר ענין שרוי' באחש"פ, ודא"ג אמר שהידרו בכל מאכל ומאכל לאכול שרוי'.

בסוף ההתוועדות אמר שה"ה בחמץ שאפשר לאכול (אחר סיום קדושת היום) אלא שלא ראה זאת בפועל.

ברוב הניגונים רקד במישוב כרגיל כו'.

קירב ביותר ליהודים שלע"ע רחוקים, וספרדים רבים נשקו ידיו, ואחד תוך כדי כריעה על ברכיו.

בזמון אמר: ברשות, והפסיק אחר ברשות, אולם הפסקה קצרה במאד מאד, ובדרך הרגיל א"א לומר שם: אדונינו מורינו ורבינו כו'.

הרחמן ליום שכולו טוב בקו"ר, וענו אמן. עד עושה שלום, וענו אמן.

אחר ההתוועדות מעריב, ספיה"ע, הבדלה, ואח"כ חילק כוס של ברכה. במשך החלוקה נגנו הת' ולא הגיב. ורק כשסיים והלך התחיל לנגן כי בשמחה ועשה בידו (כמדומה לי). שארית הכוס כסה בנייר ולקח עמו.

הספקתי להקיף ולראותו בהגיעו לחדרו, ושם עמדו הילדים ונגנו, ועשה בידו, ואף בפתח חדרו.

חלוקת הכוס של ברכה ארכה כשעה וחצי (לפחות), ואח"כ ישב וברך ברכה אחרונה על הגפן (וכנראה שכשאורך זמן רב יותר מריבוי המקבלים, ג"כ אין מברך קודם).

תוך כדי החלוקה עמד מולו מסריט, ועשה הרבי בידו לתמי'. אולם הוא לא הפסיק, וכ"ק אד"ש המשיך בחלוקה (והסתיר פניו בסידורו [כנראה לרגע קטן]).

יום ד', כ"ג ניסן

למנחה נכנס ב-3.35 לערך. בלילה הי' יחידות, אפשר לראותו, מהיות חלון א' ללא וילון בשעת היחידות.

נכנס למעריב ב-11.10 בערך, ואח"כ נמשכה היחידות.

למחרת יום ה' לא בא לקריאה"ת.

בספיה"ע רואים שאומר משהו קודם הברכה, תוך הבטה בסידור. הפסיק כשהחזן בירך.

הסידור הי' פתוח ביום (ולא בברכה), אח"כ המשיך למלמל, ואח"כ ניכר שאומר הברכה, והביט ביום, דפדף חזרה ליה"ר וכו' ואח"כ עלינו (כך ראיתי ביום ה' בלילה אור לכ"ה ניסן).

(מהיה"ר שאחר ספיה"ע קשה על שעה"כ המובא בהגדש"פ ביה"ר של ביעור חמץ).

ועש"ק וש"ק פ' קדושים

עש"ק נכנס למנחה מאוחר קצת, לא נשק המזווה [היינו לא נגע] בכניסתו (מהחדר השני).

בקדיש דרבנן בסוף התפלה לעתים מזדקף ולעתים לא.

בקדושה אינו מניע עצמו לצדדים באמירת וקרא זה אל זה.

בשחרית שבת התרומם לימלוך, במנחה לא ימלוך ולא ברוך.

לתהלים נכנס עם תהלים יהל אור, אמר בשטף, אולם כשגמרו עדיין לא סיים, ויצא כשאצבעו בתהלים ומלמל בשפתיו. לא אמר יה"ר אחר כל ספר (ושמעתי שאומר אחר סיום כל התהלים).

אמר התהלים בד"כ זקוף וידיו תופסות בגארטל המשתלשל. בתחילה נשען על הסטענדר והתנועע אתו (ראה מנח"ש לענין פושקע דטבק).

אמר תהלים גם בשעה שאמרו קדיש.

ברי לי שהתעטש באמירת התהלים ולא נהג כמנהג שכתבתי מאדנ"ע.

סימן לנגן הוא אלקינו.

בהתוועדות ציוה לרבים לשתות והראה על כוסות מלאות. הי' ניכר מדבריו שאין גזירה. הכריז שמי שלא קיים את מנהג ישראל תורה בד' כוסות דאחש"פ, ישנה עתה. ושאל את מענטליק על מקובצקי, ומענטליק הראה עליו, ומיד הגישו לו כוס ויין ואמר על כל כוס לחיים. וכ"ק אד"ש החוה בידו שאי"צ לשתות כל הכוס.

כשנגנו הנגון החוזר במלים "באש ובמים" הי' בשמחה עצומה ונענע בתוקף גדול בשתי ידיו לכל הצדדים.

תוך כדי נגון זה נסה דוכמאן לטפס לכ"ק אד"ש, ועשה לו הרבי תנועת דחי' בשתי ידיים והחוה על כוס מלאה (בתנועות ידיים).

באחת הפעמים שאמר לחיים התחיל לשתות, ופסק ואמר: איך האב קיינעם ניט מוציא גיווען. ומיד החלו וכו'.

אלטהויו הגיש משקה (יין?) והביט את הפתקא ועשה שאינו מכיר, אולם סובב הפקק (קרע הנייר שעליו?) והחזיר לאלטהויו, ונתן לו מזונות.

בומגארטן הגיש שני בקבוקים, וכ"ק אד"ש מזג לו משניהם, ואח"כ מזג מבקבוק לשני ג"פ (לסרוגין) ואח"כ פעם רביעית. נדמה שמאותו שמזג אחרון מזג שוב. והשאיר אחד אצלו והשני מסר לחלק.

שוחח עם אחד ממגישי הבקבוקים שיחה ארוכה, ותוך כדי כך נשתררה כמעט דממה מהשירה, והראה בידיו (ביד פשוטה) להמשיך לנגן.

כשהזכיר פירש"י על "כמוך" פנה בחיוך לעולם: נו... (היכן הרש"י).

תוך כדי שיחה הזכיר מזוה"ק על הנפילים, ונקב בשמותם עזא ועזאל. ולהעיר מכהאריז"ל שאחר לרח"ו שלא יזכור שמות מלאכים מסט"א ודרש עה"פ שם אלקים אחרים לא יזכר על פיך (ומשמע שהנ"ל מסט"א).

בסוף ההתוועדות התחיל לנגן בני היכלא ויצא.

מנחה. להגבה התקרב לס"ת (עד הסטענדר מהשולחן) [כנראה הכוונה, שאת קריאה"ת שמע בשולחן שליד החדר השני, ולהגבה התקרב עד הסטענדר שלו הסמוך לשם].

במודים דרבנן אמר בע"פ, ופניו שהיו מופנות לצפון הפנה עצמו למזרח, ואח"כ חזר וישב. כשאומר מודים דרבנן פונה למזרח, ואינו מביט בסידור. כמו"כ בעלינו פונה מזרחה, ואינו מתחיל מיד בפנים הסידור.

בשעת מנחה אומר הקרבנות במישוב (שו"ע מהדו"ב).

בסוף התפלה נגן הושיעה את עמך ועשה בידו. כשיצא מחדרו לביתו עשה בידו והלך בין השורות, ולכל הילדים אמר גוט שבת, וגם לילדים שהיו מפוזרים בדרכו. גם אשה עמדה בדרכו והמתינה וברכתו, והשיב [מסתמא היתה זו הרבנית מענטליק].

מעריב, ספיה"ע והבדלה כרגיל (עונה בהוב"ש על ברכות ההבדלה ויוצא מיד בסיום הברכה).

בשכמל"ו אומר תמיד אחר שפוקח עיניו.

ביום א' כמדומה, פקח עיניו באחד והוריד ידו, ומיד עצמם ונענע ראשו לאחד, ופקחם לבשכמל"ו.

סיים ואהבתך לא תסור ממנו לעולמים, והמתין, וסיים עם הש"ץ ברוך אתה וכו' (אף שהש"ץ קבוע ונוהג כמנהגנו וכו').

פוסע בעושה שלום כשהסידור בידו ואינו מביט בו. יה"ר מביט בסידור, אולם מוסיף לומר הרבה מאד.

בספיה"ע בימים האחרונים מסתיר דיבורו קודם הברכה, מחליק שפמו וכד'. עונה בהוב"ש על הברכה.

יום ג', כ"ה ניסן

ראה להלן ביום ה'.

יום ג' ער"ה אייר

חזר מהאוהל ב-8.15 לערך (הדלק"נ 7.40). יצא מהמכונית בנעלי גומי ובידו החבילות פ"נ. הניחם ליד חדרו על המדרגות. הוציא מכיסו 31 סענט ונתנן לעני (מחציתן בידי) והלך ליטול ידיו. חזר ונכנס לחדרו ולייבל גרונר אחריו הכניס החבילות. החליף בפנים הנעלים ויצא למנחה. אחרי כחצי שעה יצא למעריב.

במנחה פסע לשמו"ע קודם שהגיע לסוף אשרי.

יום ד', א' דר"ה אייר

במעריב אור ליום ד' התפלל . . . לפני העמוד, ובעלינו לא ידע שאין ממתנינים על אד"ש והביט כמה פעמים אם כבר גמר. כ"ק אד"ש הביט לעברו שיסיים, ולא הבין, וכ"ק אד"ש הפסיק לומר. וכשסיים הנ"ל ביום ההוא, המשיך אד"ש לומר.

יום ד' יצא לקריאה"ת ולא למנחה.

קבלתי מענה כ"ק אד"ש על מה שהכנסתי אודות מה ששמעתי מרי"ל [ר"י לנדא?], והשיב: ת"ח על הודיעו כהנ"ל (1). ועל בקשת הברכה ציין: אזכיר עה"צ (קרע את המכתב, והשאר חתימתי ובקשת הברכה).

יום ה', ג' דר"ה אייר

אמר שלא יצא למנחה, אולם המתינו עד 3.30 ויצא.

באחד הימים האחרונים (יום ב') בנימין גורודצקי הי' מ-10 בלילה עד 1.00. אח"כ בקש אד"ש שיביאו לו המכתבים מהמזכירות.

אחר מעריב נתן צדקה (ראה מנהגים דידי).

ליום ה' בלילה להתועדות צא"ח הוציא אד"ש פתקא ע"ד ת"ת שבת"ת.

קבלתי מענה על המנהגים, קרע מהמכתב שצרפתי את התאריך (ט' אדר"ש) והמלים אל כ"ק אדמו"ר שליט"א, וכתב ע"ז: נת' (וכל המצו"ב) ות"ח ת"ח. על המעטפה (ששלחתי) כתב: הת' יהושוע שי' מונדשיין (במלה יהושע היתה מחיקה קודמת, ולא הי' אפשר להבחין מה נמחק ומה נשאר).

ש"ק פ' צמורה, ג' אייר

במנחה עש"ק עמד בחזרת הש"ץ.

ש"ק קודם מוסף אחז הציציות האחוריות, ובעלינו כל הציציות.

השתמש בספר אחד כדי שלא ידופדפו דפי ספר השני (כמדומה בסידור לחומש).

בסיום התפלה הניח התניא על החומש, והסידור בצדו. זה תניא שמשמש בו כנראה בקביעות וגבו קרוע. כנראה שאינו דפוס וילנא, מאחר ויש בו המפתחות.

במנחה ש"ק עמד בחזרת הש"ץ, קצת נדמה לי שלא הביט על פתיחת הארון, ואחר שסגרו הארון עמד ופניו אל הארון, ושהה קצת זמן עד שהתחיל, והסתכל נכחו.

בעש"ק נכנס ויוצא מדלת החדר השני, ובמנחה ש"ק נכנס משם יוצא מהדלת הראשית. מעריב מוצש"ק יושב עם הסטענדר [ליד הדלת הראשית].

יום ג', ה' אייר

בחזרת הש"ץ נכנס אד"ש ל-770, ובדלת שקודם חדרו שמע שהש"ץ הגיע למודים, ושהה וענה מהר מודים דרבנן. והוא קשה מאד לשמוע עד שם.

למעריב נכנסו מנין יונגעלייט ב-8.45 לפרוודור ליד החדר, וכ"ק אד"ש התפלל אתם, היות ומתענה עתה בה"ב.

יום ג', ו' אייר

לא אמר לפני ספיה"ע, וכשכולם החלו לספור, אז התחיל לומר. ודפדף אחר זמן רב. החזן המתין בעלינו, והביט עליו שיתחיל.

ש"ק פ' בהה, י' אייר

בשחרית לעתים אחז הציצית האחוריות לפניו, ולעתים הקדמיות.

לפני קדושה אחז הציציות ובשעת קדושה אחזם וידיו על הסטענדר.

בקדיש דרבנן לא התרומם מהסטענדר.

תהלוכת ל"ג בעומר תשכ"ז. מימין הרב ניסן טעלושקין ע"ה. אחרי הפארדאד כ"ק אדמו"ר חייך חייך רחב אל הרב טעלושקין, ואמר לו: יישר כח על שבאתם.

בשעת כתר הניח התניא מימין הסידור, והחומש מעליו. ואחר כתר החזירם לראש הסטענדר התניא באמצע והחומש מימין.

בכתר התרומם בברוך כבוד, ובאני ה'.

באיש"ר מוריד הרגל מהסטענדר.

לעתים עמד בריחוק מהסטענדר ונשען עליו.

בסיום התפלה לא שם ספר על ספר אלא נטלם מיד במאונך.

נשען על רגל אחת, והשנית מקיפתה מלפנים.

במנחה התרומם בברוך כבוד. להגבה יצא מהשולחן. לא הביט על הפתיחה אלא על ההוצאה.

אומרים שאמר הפרקים סה, סו, סז, סח, פז - וספק גדול הוא אצלי.

קדוש"ל פניו למזרח. בברוך עושך ממשמש בפיו. בסוף מושך הציציות.

בימות השבוע במנחה, בסלח לנו התכופך. באשמנו האגודל בפנים היד. או"א אומר ופניו לאה"ק, ואשמנו פונה למזרח.

ברקיקה והשתחוואה פונה למזרח. בקדושה התרומם בברוך.

תחנון על היד המונחת במרפק על השולחן ומביט בסידור.

יום ב', י"ב צ"ד

הגארטל מכוין בין גובה שני הכפתורים, לפני החגירה ואחריה.

במנחה לא התרומם בברוך וימלוך.

יום ג', י"ג צ"ד

יצא מחדרו בתחילת שש"י, חגר מהר הגארטל ולא כווננו באמצע, עד אחר הקדיש.

הכריעות בקדיש כמ"ש במנהגים. וביתברך-ויתנשא בכ"א שחה יותר ויותר בכ"א.

חזר לשחות בויתהדר.

קודם הקדיש מלמל.

עושה - ימין, שלום - לשמאל, במרומיו - באמצע.

בסוף הג' פסיעות התרומם, ובסוף חזרתו למקומו.

אחר שש"י אמר משניות. בקדיש דרבנן אמר על כל "מאן" בקמץ.

עלינו עם הצבור. יש ששמעו שאמר אל תירא גו'.

באמירת תהלים פנה אלינו העומדים בימינו, ואמר בתנועת יד בתמי': איר שטייט דאך מיט תפלין, פארוואס דאווענט איר ניט.

אחר משניות אומרים שהעביר ידו כהרף עין, והתחיל הקדיש.

נסע לאהל ב-3.00 בערך, חזר ב-8.05. אמר הקדישים. מתחיל מחט שהיא נתונה על מעלת המערה [מ"ם בשוא, עי"ן קמוצה, רי"ש פתוחה] וכו' בניגון. התעטש פעמים רבות ולא אחז באזנו.

מעריב מוקדם.

יום ד', י"ד צייר

במנחה לא התרום בכרוך וימלוך.

כשבא בבוקר ל-770 עצרו בחור (לא מאנ"ש) ובעוד הדלת פתוחה ונאחזת ע"י הבחור הנ"ל, עמד וחבילה בידו, שאל כמה פעמים וענהו.

אחד אומר שזה שאד"ש אומר אחר אל תירא, שמע מחט שהיא נתונה.. ר' חנניא.. יגדיל תורה ויאדיר.

יום ה', ט"ז צייר

עשו מי-שברך לשז"ר, ואח"כ נסעו קאזארנובסקי וחודקוב אליו לקנדה ומסרו שליחות מאד"ש. וגם אד"ש דבר עמו בטלפון. כשיצאו ליוום אד"ש, ונאבק עם הרוח באחזו הדלת.

.

יחידות ביום ד' אחר פסח, בי"א אייר, וביום ה' ט"ו נסע לאהל. התענה בה"ב, ויצא השבוע שהתענה יום ב', יום ג' (יאצ"ט אחיו), יום ה' אהל.

.

ש"ק פ' בקרת, י"ז צייר

במנחה ע"ש סגר הדלת אחריו ביצאו מביהכ"נ, הסדור בידו השמאלית, והעביר לימנית וסגר בשמאלית.

בתפלת השבת נענע ברגליו כמעט כל הזמן.

בשחרית התרומם בברוך וימלוך.
כמדומה שבכתר אני ה"א לא התרומם.
כוון הציציות הקדמיות שיהיו בגובה אחד.
אחר שמו"ע כשעמד על מקומו קודם קדושה, רקק, פסע פסיעה קדימה ועמד על רוקו,
ונשאר שם, והעביר ידיו על זקנו.
אחר התפלה לא שם ספר על ספר.

יום א', ה"י צ"ד, ל"ג בעומר

יצא מ-770 למקוה, כשחזר הי' ראשו כפוף ולא הביט.
יצא ב-11.10 ואמר השיחה. כשדיבר על א"י הי' מרוגש מאד, והיו שהרגישו שדמעות
חונקות את גרונו.
שמעו שאחר שסיים פנה להעכט ושאלו אם דיבר ברור, ואמר: טוב מאד, ורק שיוכל לתרגם
זאת טוב. וענה אד"ש שגם אצלו תחול ברכת הוי'.
אח"כ עמד שעה ארוכה עד 12.30 והביט על הצועדים לפניו, בפנים מאירות ומזהירות,
ועשה בידו לילדים וכו'.
אח"כ נסע לאוהל. חזר והתפללו מנחה, אח"כ נסע לביתו, וחזר ב-9.20 לערך, ולא יצא
למעריב אלא ב-11.55. הלכנו לביתו, וב-12.30 ראינו שהגיע במכונית ונכנס, ובדק
החלונות וכו'.

יום ג', כ' צ"ד

אחר מעריב שהה והביט נכחו.

יום ד', כ"א צ"ד

לא יצא למנחה. למעריב נכנס וחיוך על פניו במשך זמן.

יום ה', כ"ב צ"ד

יחידות עד 6.30. ב-8.10 יצא לביתו.

ש"ק פ' במדבר, כ"ד צ"ד

יצא לתהלים. אומרים שגמר קודם הציבור, ושהה שקוע במחשבות.

התוועדות. פעמיים הקפיד שיקחו הבקבוק מידו ביד ימין דוקא, ופעמיים על שיחזיקו הכוס ביד בשעה שנוטלים לחיים מידי, ולא יניחוה על השלחן.

באמצע השיחות אמר שילמדו מהנשים שיתקבצו למחר שאינן נרדמות אף לרגע, ויה"ר שממחרתיים ילמדו הנשים מהאנשים.

בסוף ההתוועדות לא נגן אלא יצא.

אחר מנחה (אמר? עשה?) שינגנו הושיעה את עמך, ויצא, ועשה בידי לעומדים משמאלו. בהתוועדות נגשו קבוצת ילדים אמריקניים, ונתן לידם הימנית דוקא, והמתין שיברכו בקול וענה אמן.

יום א', כ"ה אייר

נכנס למנחה ומסר פתקא לחודקוב.

ב-9.20 לערך יצא לקאנווענשען של הנשים, ופתח מיד בשיחה כ-15 דקות. אח"כ נגשו אליו, וערך עד 1.45. אח"כ מעריב (מהגג ראינוהו חבוש משקפים נוטל הפתקאות וקורא במהירות).

יום ב', כ"ו אייר (המלחמה)

כתב להעכט את אשר יש לעשות הקב"ה עושה וכדאי לסמוך עליו. ברחוב עצרו האנגלי, והראה לו בעתון על שעודד באה"ק.

יום ג', כ"ז אייר

לא נכנס למנחה. יחידות.

יום ד', כ"ח אייר

ישב בחדרו עד 2.00 בלילה.

יום ה', כ"ט אייר

נסע לאהל ב-3.40, חזר ב-8.30. מנחה, ואחר זמן מה מעריב.

ש"ק פ' נשא, ב' סיון

בעש"ק בלכה דודי המתין על החזן בבואי בשלום, ודפדף בקונטרס שבסוף הסידור.

שחרית, בדקות הראשונות פתח החומש. קודם ברוך שאמר לא אחז הציציות. דפדף וקרא (?) בתניא פ' נב עד סוף התניא, והניח הסימנית בחינוך קטן.

אחר ב"ש נשען על הסטענדר, אח"כ בדק הציציות ואחזן.

כשגמר יוצר המאורות פתח התניא במורה שיעור של סיון, והביט בו, ולא דפדף בתניא אלא סגרו. אח"כ פתח החומש בהפטרות, ונשאר כבר עד קריאה"ת. עיין בו בקדושה, ובשעת חזרת הש"ץ (ומפעם לפעם דפדף בסידור כשהש"ץ הגיע לשם).

יום א', ד' סיון

נסע לאוהל ב-1.30 לערך. חזר 8.30.

שבועות

אחר התפילה המתין להכרזה, וכשלא הכריזו יצא.

ב-3.05 בלילה נכנס במהירות לאמירת המאמר, לא נגנו ניגון, והתחיל במאמר ד"ה צאינה וראינה. סיים, הביט על השעון, ויצא במהירות.

בכניסתו הבחין במפה שכיסתה חלק מהספרים שעלי, והסתובב והורידה.

שחרית. לא אחז הטלית בהאדרת והאמונה, אלא פעם א' קודם לזה הרבה.

קודם ברוך שאמר למד חינוך קטן, פ"א ופ"ב בשעה"ה"א.

ביום ב' דשבועות למד פ"ג ופ"ד.

ביום ב' אחז הציציות בב"ש רק בימינו.

בברכו שני הימים לא השווה רגליו, והיתה אחת קודם לשני.

בשני הימים כשענה "מי שגמלך טוב" כו' התרומם מהסטענדר.

בקריאה"ת ביום הראשון בקריאת עשה"ד העביר טליתו שלא תכסה פניו, ונשען על ימינו וצידד לעומת הס"ת. וכמה פעמים באמצע הביט על הס"ת.

אמר אקדמות בשעת הברכות של הכהן, לוי ושלישי, והמשיך מעט בתחילת הקריאה.

ביום הב' בהזכר"נ אחז הע"ח של הס"ת שמימינו, תחת טליתו.

נשק לשני הס"ת בטליתו קודם שירדו, הלך אחריהם, והמתין קודם שפנה למקומו.

בשני הימים נגנו הוא אלקינו.

ביום הא' כשחזרו מההלכה, והמתינו ליד חדרו, ירד ועשה בידו, וכן בפתח חדרו. ונוסח

הברכה שמסר ע"י חדקוב, בקיצור, כשם שהי' הכנה למ"ת השישים ריבוא רגלי, ואלמלא זאת לא הי' ח"ו אפשרי קבלת התורה, וכך יאיר הליכת הרגלי שלנו עד ביאת משיח, קבלת פנימיות התורה.

בסעודה יום הב' אמר שלצאת מא"י בזמן מלחמה הוא איסור תורה, וכששאלוהו על הצאנזער, אמר שחיים ברוך {הלברשטאם} יתרץ אותו... וכן אמר שהוא איבד משפחתו, ובזאת תירץ על ששלח את משפחתו³.

רש"ג שאלו בלילה הב' על שאומר אקדמות, וענה שהרוגטשאווער אמר על ששאלוהו מדוע מניח ר"ת: דין הריני עונה, ומנהגי איני מחויב לענות⁴.

במנחה יו"ט התרומם בקדוש ובברוך.

ההתוועדות 8.20 עד 2.30, וכוס של ברכה עד 3.35.

בנט"י כמדומה לא התרומם כלל, לא בברכה ולא בנטילה.

כמדומה בירך על שתי החלות. מהבבוק סודה שתה טיפה בסוף ההתוועדות.

למים אחרונים נטל ימין ושמאל ימין ושמאל, ראשי אצבעותיו, והעביר ימינו על שפתיו ואח"כ שמאלו, ונגב היטב היטב ידיו ושפתיו.

בהתוועדות ציוה לנגן הד' בכות פ"א, וכן ניגון על תהלים (התחילו "אך לאלקים", ומצד אחר התחילו ניגון סתם, והשתיקים). ועוד ניגונים (אבינו מלכנו).

בשיחה על "הכותל" חנקו הדמעות את גרונו, ונשתתק והמשיך וכו'.

מאמר ד"ה וירד ה' על ה"ס (המשך).

בכוס של ברכה עשה כמה [פעמים] בידי בחזקה, ובניגון (ללא מלים) של "זאל שוין זאיין די גאולה" רקד על מקומו ועשה בידי והסתובב לכל הכיוונים סיבובים שלמים. כשקובלסקי התחיל "נייע זשוריצע" ואף אחד לא ניגן, עשה אד"ש שינגנו.

בשעת חלוקת הכוס ש"ב אמר לבנציון שמטוב שינגן מ'ארמיא אדמורא. באמצע תיקן לו איזה מלים.

3. ראה ר"ד בעת סעודת יום ב' דחג השבועות תשכ"ז (תורת מנחם - התוועדויות', חלק נ, עמ' 16): [א' המסובים אמר שהאדמו"ר מקלויזנבורג עזב את א"י והגיע לכאן, ואמר כ"ק אדמו"ר שליט"א: אי אפשר לבוא אליו בטענות ולהתווכח כו', לאחר שכתב איבד ל"ע אחד עשר ילדים כו'].

4. ראה ר"ד בעת סעודת ליל ב' דחג השבועות תשכ"ז (תורת מנחם - התוועדויות', חלק נ, עמ' 15): כשהרש"ג שאל איך נוהג כ"ק אדמו"ר שליט"א בעצמו בנוגע לאמירת "אקדמות", אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א: פעם שאלו אצל הגאון הרגצ'ובי איזה תפילין הוא מניח - רש"י או ר"ת, באמרו, שבדרך כלל מניחים שתיים בגלל הספק, אבל הרגצ'ובי בודאי יודע מי מהם צודק... והשיב הרגצ'ובי להשואל: פעטאח! כששואלים אותי דבר הלכה - הנני חייב להשיב, אבל כששואלים אותי בנוגע להנהגה שלי - אינני חייב להשיב.

יצא והתחיל "כי בשמחה", ובאמצע נעצר פעמים ועשה ליונגערמאן שעמד למעלה על הספסלים, שינגן, וכן בדלת ובפתח חדרו.
ב-4.00 נכנס למכונית, ובדרכו עשה בידיו, וכן בפנים הקאר.

יום ו', ה' סיון

קיבל ליחידות.

ש"ק פ' בהעלותך, ט' סיון

למד קודם ב"ש שעה"י פ' ה-ו.

לא אחז הציציות בהאדרת והאמונה.

בחזרת הש"ץ פתח החומש להפטרות.

בחזרת הש"ץ דמוסף (או שמא אחר התהלים?) פתח בפרשת השבוע.

נגנו הוא אלקינו.

בהתוועדות מאמר בנגון שיחה ד"ה רני ושמחי.

בתחילת ההתוועדות היו דיבורים במאמר המוסגר על המדברים דב"ט בשעת ניגון הבעש"ט.

בניגון ר' מיכאל דבורקין עשה בידיו בחזקה בשתיהן.

באמצע ההתוועדות הוציא מסידורו פתק שבו נשאל ע"ד הרמב"ם במזוזה, ואח"כ הוציא המכתב לשבועות ועיין בו כמה פעמים.

מזג מבקוקים רבים לכוסו, ואחד שאמר לחיים ופנה ללכת, הסתובב אד"ש ותפסו בידו שישתה לאחר שאמר.

בסוף ההתוועדות נגנו כל ה"בני היכלא", וקם והמריץ בידו, וגם באמצע כשנגנו התנועה הגבוהה עשה בידו.

במנחה התרומם קדוש וברוך.

אחר מנחה התחיל הושיעה את עמך, וכשעבר ליד דוכמאן עשה לו בידו.

כשיצא לביתו עשה לילד ולילדה בראשי אצבעותיו לשלום.

מוצש"ק קידוש לבנה.

יום א', י' סיון

במנחה התרומם בברוך.

יום ב', י"א סיון

בקריאה"ת קראו ל{ר' זלמן} יפה להגבה, ואמר אד"ש שיעשו מי שבירך לנכדתו. ר' יוחנן [גורדון] התבלבל בשמות, ואמר אד"ש ש{ר' דוד} ראסקין יעשה. וכששאל לשם אבי הילדה, אמר אד"ש: הר"ר שמואל {לו}.

אחר מנחה נכנסו הנוסעים ליחידות (יפה, שטערן(?) ועוד).

יום ד', י"ג סיון

אחר מעריב עצרו קובלסקי בחוץ לדקות ארוכות, וכ"ק אד"ש חיך אליו בסוף (דיברו ע"ד שבנו חולה). אחר ליד הדלת התכופף אד"ש והרים סענט מהרצפה והניחו על המעקה.

יום ה', י"ד סיון

הנחתי החומש, ודפדף לראשו, וכן בפרשיות שקודם פ' שלח, ועיין שם. בשעה שהמתין אחר שגמר הברכות התעטש, ולא נהג כו'.

לאחר שסגר התהלים המשיך לומר בע"פ.

יום ו', ט"ז סיון

ב-2.15 נסע לאהל. חזר ב-7.45. העמידו הסטענדר במקום מנחה של כל יום, ונכנס ישר לשם. מיהר מאד, וכשראה שאין מתחילים ק"י יצא מיד.

ש"ק פ' שלח, ט"ז סיון

בהאדרת והאמונה אחז הציציות. למד קודם ב"ש שעה"י פ"ז. אחר ק"ש (כמדומה) פתח בהפטרות. במוסף פתח בפרשה.

כשיצא למנחה חזר לאחר שיצא מחדרו, היות והוציא ספר אחר (חומש?) במקום הסידור. בחזרת הש"ץ יושב גם לאחר מודים דרבנן.

יום א', י"ז סיון

במנחה התרומם בברוך.

גם ביום זה וגם למחרת ביום ב', ראה בוודאי שנמצא חתן בשעת המנחה, והיכה בסלח לנו. יחידות. מעריב 11.40 לערך. התעכב אחר הש"ץ, וכשאחזו בק"ש לא נתן ידיו על ענינו. החזן המתין שיסיים ק"ש, והביט עליו שימשיך. את הק"י אמר בחור שלא ידע מאמירת משניות, ואד"ש הביט וראה שאינו אומר משניות, והמתין. והורוהו לומר וכו' (ואמר ק"י במקום קדיש דרבנן, וכמדומה שאד"ש הביט עליו כל זמן אמירת הקדיש).

יום ב', ה"י סיון

ב-8.05 לערך נכנס לומר שיחה לתלמידות המסיימות בית רבקה, עד 8.30. ויצא חזרה. בתחילת השיחה אמר שם ה' במלת "אדושם" (להעיר מקצוש"ע). בימי השבועות אמר שם ש-די: שין דלת יוד.

יום ג', י"ט סיון

חדקוב נכנס אחרי אד"ש למנחה, ואד"ש זו לקצה השולחן ונתן לו לעבור בריוח. בשמו"ע היכה בסלח לנו (הי' חתן) קודם שדפדף הדף בסידור, דהיינו בעוד הסידור בהשיבנו כו'.

יום ד', כ' סיון

אחר מנחה נגש ליד הדלת יהודי האומר תהלים כל הזמן ורודף קדושות וכו', ודיבר כמה מלים לאד"ש, ואחר נתן לו אד"ש ידו והוא נשקה. וכשפנה לילך הפנה אד"ש ראשו והוסיף עוד כמה מלים.

יום ה', כ"א סיון

יחידות עד 4.30. הי' בחור מעולמשע ישיבה ושאל אודות הליכה לקולדז', והסביר לו אד"ש, ואמר שהל' מדויק בתניא שמטמא הנפש, וענין הטומאה הוא שאין רואים שום שינוי, אולם אותו האוכל שאוכלים אותו בקודש בברכה וכו', כשאוכלים אותו טמא חייבים כרת וכו'. ועל עניני אמונה אמר לו שכל מה שהאדם עושה אינו מבין, ומנה לו כל פעולות היום, אבער אז ס'קומט צו תומ"צ וויל מען פארשטיין. דיבר איתו כשעה וחצי.

מנחם וילהלם שאל על שמקרבים ציונים, וענה, אשר היינו כנגד ציונות, וגם הלאה כנגד ציונות, אולם צריכים לקרב את היהודים עצמם. והוסיף שהי' צריך להיות ענין של ע"ז

ממש בירושלים, ושז"ר מנע אותו. וכן עוד הרבה דברים נעשים ואין יודעים מכך. גם אמר שאם מישהו הי' עובר ליד גן הפסלים והי' יורק הי' נענש על זה⁵.

ביסטריצקי שאל שרוצה לנסוע לאה"ק, ואמר אד"ש, שזה שאשתו נוסעת היינו מפני שיש לה הורים בארץ, וזה ענין של הרגש, אולם לנסוע מפני ענין אה"ק, הרי גם הרש"ב ידע מעלת אה"ק, ולא חסך כסף מענינים שבקדושה, וגם הי' רגיל בנסיעות לחו"ל, ובכ"ז לא נסע. וגם מהר"ש.

יום ו', כ"ג סיון

כשיצאנו מהמקוה עש"ק, הבחנו מרחוק באד"ש בברוקלין עונויו. המתנו עד שפנה לאיסטערן פארקוויי, חצינו הכביש והלכנו אחריו. כל העוברים ברכוהו בגוט שבת, באצבעות ידו השמאלית עשה תנועות.

ש"ק פ' קרח, כ"ג סיון

התוועדות עד 5.00 לערך. ברש"י הבטיח עשר שאלות, וכל פעם שאל היכן אוחזים, וכשהי' ספק תשע או עשר, הוסיף עוד אחת.

אמר עולם הזה נברא בה"א, ביטא אות ה"א. ולי זכור מאחד הטייפים שאמר ק"ה. בב"ש אחז הציציות רק בימין. בק"ש כמדומה שהעביר בין אצבע ה' לד' כלפי חוץ, ואח"כ מעלי' כלפי פנים ושוב מעלי' כלפי חוץ.

בתפלה למד שעהיוה"א פ' ח"ט.

כשנכנס למנחה לא נשק למזוזה [כנראה הכוונה שלא הניח ידו].

יום ג', כ"ה כ"ז סיון

במעריב התעכב אחר החזן, ושם ידיו על עיניו בק"ש אף שלא אחז שם. ובאמצע ק"ש הביט לש"ץ שיסיים. ביום ד' ג"כ התעכב, אולם הש"ץ המתין עד שסיים.

בשעה שאמר קדיש דרבנן אמר הרבי בסידור, ולא סגרו באיש"ר כשם שסוגר תמיד.

יום ה', כ"ה סיון

בקריאה"ת כמדומה שלא הביט בפרשה אפילו פ"א, אלא דפדף בחומשים קודמים. גמר התהלים וסגרו והמשיך לומר בע"פ. כשיצא נשק המזוזה בימינו, ובדרך כלל נושק בשמאלו

5. ראה ב'שיחות קודש', תשכ"ז ח"ב, עמ' 407 ר"ד מיחידות זו.

(חוץ מכשיוצא והסידור בידו השמאלית, ופותח הדלת בימינו, ועוצר הדלת שלא תפתח לגמרי בימינו, וגם מנשק בימינו).

באמצע חזרת הש"ץ במנחה התרומם ממקומו, נגש לשולחן שממולו [ליד החלונות] ושם היתה מונחת שיחה על ספר (כמדומה ש"ע יו"ד) ונטלה והניחה על הספסל.

יום ז', כ"ט סיון

נסע לאהל ב-3.35, חזר ב-8.10 לערך. והתפלל (בסירטוק של שבת) במקום של מנחה עש"ק. בחזרת הש"ץ דפדף למקום אחר ואמר כל הזמן.

ש"ק פ' הוקת, אדר"ה תמוז

בתפלת ליל ש"ק בקדיש דרבנן הביט כדרכו, והבין הקטן של פרופ' גרין נפנף לו ביד, או חייך, וחייך לעומתו חיוך רחב ולבבי. (על הבמה עמד בסופה רק ילד אחד, וברכו בגוט שבת). ואח"כ כשעבר לידם אמר להם גוט-שבת בפנים מאירות ומחייכות. אחר שחרית כשעבר לידם היו מוסתרים מעט, וצעק הבן גוט-שבת, וג"כ חייך לעברו וברכו [לאחר זמן רב הזכרתי זאת לפרופ' גרין, ואמר שכעבור זמן כתב לו הרבי במכתב שצריכים ללמוד מהילד הקטן, שאינו מתפעל ממאומה, והוא יודע שכשרואים יהודי צריכים לומר לו גוט-שבת, והוא אומר ללא בושה].

יצא לביתו ב-11.00 והלך ללא המעיל העליון. ונראה שהמעיל הי' בביתו, והוא לא הי' בבית כשחזר מהאהל.

קודם ב"ש לא פתח התניא, ורק בסוף חזרת הש"ץ או ב"הלל" פתחו באגה"ק ד"ה למה נסמכה. והי' פתוח עד שקראו בתורה לשביעי. כשחזר למקומו לקדושת (שחרית) [מוסף] [אחר הפסיעות] פתח החומש, וכך היו פתוחים לפניו החומש התניא והסידור והביט בהם, מלבד כשאמר הקדושה הביט בסידור (בשעה שהוציא המלים ולא כשאמר החזן).

בב"ש אחז הציציות רק בימינו, ונשק בסוף (לאחר שדפדף) ואח"כ נשק שוב לאחר כמה דקות. בדק הציציות זמן רב אח"כ.

בק"ש נראה לי שוב שאחז הציציות כמו לפני שבוע.

ב"כתר" נגנו הוא אלקינו. במוסף הי' החומש פתוח.

ביום ה' [שעבר] בלילה, אחר לחודקוב שעדיין מוקדם לדבר על התוועדות.

התוועד עד 4.35. הי' ברוח טובה מאד והמריץ כמה ניגונים בראשו ובידיו. באמצע אמר על הישינים, שהיות וישינים רק לעונג שבת, הרי חשב פעם שלפי מ"ש באגה"ק שגם ת"ת צ"ל בעשרה, אם זה בכל דבר של מצוה ג"כ, וא"כ ישינים בעשרה ואפי' במאה. אולם לכאור

ברגע שנרדם נפסק הקשר עם השאר (בדברו צחק כמה פעמים ולפתע הרצין ואמר) שהצ"צ אומר שמדברי תורה מ'טאר ניט מאכן קיין ווערטל [כמדומני שהל' הי': און דא קומט דער ווארט פון צ"צ, אז תורה איז ניט קיין גלייך ווערטל. ופעם מצאתי למה הכוונה, ועתה נשכח ממני בעוה"ר]. וזהו שדנים ראשונים ואחרונים אם ישן מצטרף לעשרה.

באמצע ההתוועדות פנה למישהו שלא יעורר את זולתו, "ער שלאפט בעשרה".

אחד הגיש משקה, והי' נראה כאילו דואג על משהו, ועשה אד"ש תנועות כאילו מבטל הכל, וכאילו חבל על המשקה. ואמר דברים בקול גדול, ולבסוף אמר בקול "אמן".

המשיך הרש"י מלפני שבוע עד כ"ד קושיות. ברש"י של השבוע מנה הקושיות, ופנה באמצע לחודקוב ושאל איזה מספר הקושיא, ואמר [הרב"י] שהוא צריך לחשוב על התירוץ, לכן אינו יכול למנות הקושיות. ואח"כ בכל פעם אמר און דא קומט די.. (נקב במספר) קשיא, וחזר כמה פעמים על אותו מספר, והיו יותר שאלות מאשר מנה.

[זכורני שפעם שאל - את ר"ז דוכמאן? - איזה מספר הקושיא, ואמר שזו עצמה תהי' קושיא נוספת במנין הקושיות. ואולי הי' זה בהתוועדות אחרת].

התוועד עד 4.35. נגן בסוף הושיעה את עמך.

המגביה אמר יהללו כשהחזן אמר יתברך וישתבח וכו', ולא ענה אד"ש, ואח"כ ענה ואמר ארוכות.

יום א', גדר"ה תמוז

במנחה התרומם בברוך כבוד.

יחידות.

יום ב', ג' תמוז

במעריב התעכב אחר החזן, והביט עליו שיסיים ק"ש. בהשכיבנו עדיין לא השיגו, וראיתי בבירור שענה אמן אחר שומר את עמו ישראל. וגם אחר ויצמח פורקני'. השאר הי' קשה להבחין היות והמשיך באמירה.

יום ג', ג' תמוז

נסע לאהל (אינו נוסע בכל שנה). נסע ב-3.35 חזר ב-9.20.

ב-8.40 צלצל בנימין בפקודת אד"ש שלא ימתינו. ובה בשעה עמד אד"ש בתחנת דלק והתפלל (השקיעה ב-8.30 בערך).

ב-9.30 יצא למעריב.

כשנכנס לחדרו עצרו בחור (לא מהשיבה) ודיבר עמו, וכשכבר פנה לצאת סובב אד"ש ראשו והמשיך לדבר וחזר לדבר. מבחוץ ראו שהוא מסתובב בחדר, אח"כ ניגש לחלון (ולא הבחנתי אם בודק האם סגור).

יום ד', ד' תמוז

סובל מאד ברגלו, ולעתים מתכווצות פניו מהכאב. צולע מאד. ראיתיו נכנס מהקאר אחה"צ, והלך לאטו, והביט לכל הצדדים, לדשא וכו' כדי שלא יהא ניכר שאינו יכול לילך מהר. וגם בלילה הביט לתוך הזאל. ובהשתחוואות כשמזדקף ניכר שקשה עליו. עושה שלום התחיל בימינו. כשדפדף לעלינו נאלץ לחזור ולהשען על השולחן ונסגר לו הסידור.

יום ה', ה' תמוז

לא בא לקריאה"ת, והודיע שלא יחכו. איחר מעט (10.30) וקראו בביהמ"ד, ואחר ההגבה הלך למקומו ואמר בתהלים.

במנחה חזר למקומו אחר קדושה ונכנס לבין הספסל והשולחן, אולם לא התיישב עד שחודקוב פסע אחר שמו"ע. הסידור סדר ב"על ישראל" אע"פ שגמר לומר קודם לכן.

במעריב ג"כ עשה "עושה שלום" בימינו, וגם קודם שמו"ע התחיל בימינו, אולם פסע פסיעה נוספת, ונשארה רגל ימינו לפנים כדרכו.

יחידות.

יום זעש"ק פ' גלק

במנחה בקדושה התרום בברוך.

ליל ש"ק

בקבלת שבת גמר הלכה-דודי קודם לחזן הרבה, והוציא המאמר מסוף הסידור (אולי הי' זה המאמר שיצא ביום ו' לי"ב תמוז) והביט בו, וגם כשגמר ה' מלך ובסוף כגוונא, וכשהחזן

6. במכתב שנשלח שנים לאחר מכן אנו מוצאים תיאור נוסף:

בענין כאבי הרגלים של הרבי, כבר בשנת תשכ"ז הי' זמן שסבל מזה, וזכרונני שפעם כשבא בבוקר ל-770 ויצא מהרכב ועלה במדרגות (אז עדיין לא הי' המעקה), פסע פסיעה אחת, והסתכל על הדשא והעץ (שאו שתלו את הדשא, וכמדומני גם את העץ), פסע פסיעה נוספת והסתכל על הדשא בצד השני, וכך פסע ונעצר כדי שלא ירגישו שהוא אינו יכול לצעוד. ובתפילת המנחה באותו יום הניח את הרגל להניחה על הסטענדער, ואז נתעוו פניו כפי שקורה בכאב פתאומי וכו'. והוא מחולל מפשעינו וכו'.

אמר ברכו, ושהה מעט אחר שגמרו ברכו והביט עוד, ורק אח"כ התיישב, והמאמר נשאר על הסטענדר, ואחר שמו"ע הביט בו שוב.

שחרית. לא למד בתניא כלל, וכשחזר לומר קדושה פתח המאמר. גם את החומש לא פתח קודם הקריאה. נגנו הוא-אלקיננו.

כשיצא למנחה עצרו רש"ז דוכמן (שהי' לאחר משקה) ואמר לאד"ש שישבו עד עכשיו והתוועדו אצל בערל ליפסקער⁷. וענה: ער הייסט דאך שלום דובער. אחר מנחה עצר הנ"ל שוב את אד"ש ואמר לו שהוא מוכרח להמתין לו שתי דקות. אולם אד"ש לא שת לבו אליו, ועשה לעומתו תנועה בידו וניגן ניט ניט ניע קאווא.

במנחה אינו אומר "יהללו" באמצע הקדיש, אלא אחר סיום הקדיש אומר (ואיני יודע אם מתחיל "יהללו" או "הודו" גו').

בשעת שמיעת ההבדלה אומר "ליהודים היתה" גו'.

יום ג', ט' תמוז

אחר קריאה"ת אמר פעמיים מזמור ס"ו, ואת הפעם השני' התחיל כשהש"ץ כבר התחיל לסיים ובלצ"ג.

באשמנו במנחה עושה הפסקות באמצע [כנראה במקום הנקודות], וכן אחר שהיי' ארוכה מכה פ"א על לבו [כנראה ב"ואנחנו הרשענו"].

כשנכנס לקאר נכנס מהדלת המרוחקת, וחדקוב לסמוכה. אולם אחר התוועדות נכנס לקרובה.

יום ד', י"א תמוז

יצא למנחה ובידו שני סידורים, ונתן האחד לש"ב ליפסקער. התרומם בברוך.

יום ה', י"ב תמוז

במנחה היתה קבוצת ילדים והסתכל עליהם במשך זמן ארוך בחזרת הש"ץ, ובסיום התפילה עשה בידו ונגנו הושיעה גו'.

במעריב (8.50) לא אחז עם הצבור, ולא נתן ידיו על עיניו, ואח"כ כופף ראשו לידו המושענת על השולחן, ונתן רק שתי אצבעות (הבוהן והסמוכה לה) על עיניו, ואחר שהסירן נענע בראשו באחד.

7. בשבת זו הי' האויפרופעניש של ר' שלום דובער ליפסקער.

התוועדות 9.30 בלילה עד 3.45.

כשנתנו משקה מזג מבקבוק אחד לכוסו, ושפך כל הכוס (היתה מליאה מקודם) לבקבוק. דיבר עם שוחט, והראה לו משהו בסידורו.

יום ו', י"ג תמוז

יחידות 8-3, אח"כ מנחה.

ש"ק פ' פנחס, י"ד תמוז

בתפילה לא למד בתניא, וביוצר אור דפדף בסידורו לאחור. החומש פתח כמדומה בחזרת הש"ץ והביט בפרשה (ועתה ספק הוא לי האם תמיד עיין בהפטרות או שמא בפרשה).

כשירד מהמפטיר נגע בס"ת ע"י הטלית ולא נשק.

בהתוועדות (עד שעה 5.00 לערך) הי' מונח כל הזמן הסידור על החומש.

קודם הקידוש נוטל (כך נראה לי) שתי עוגות מבין כולן, ונותנן בתוך נייר, ואח"כ באמצע ההתוועדות שוב הוציא אחת ונתנה בנייר.

את הכוס מהקידוש לא שותה כפי שמונחת בידו בקידוש, אלא תופסה מצדיה.

אחר שבירך ברכה אחרונה המשיך עוד שיחה.

בשיחה על דוד מרוזוב⁸ עצר כמה פעמים כשחנקו דמעות גרונו.

יום א', ט"ז תמוז

נסע לאוהל. חזר 8.40 התפללו מנחה, 8.50 קודם תחנון חיפש בין הקהל, אח"כ התחיל לומר אלקינו וכו' וכולם הביטו עליו, ושאל פעמיים: דא איז דא דער חתן, והמשיך בתחנון (שקיעה 8.25 לערך)

מעריב 9.15. נכנס לחדרו, וראינו שנגש למיזוג אויר וסגרו וכו' אח"כ סגר הוילון לגמרי (הי' מקופל קמעא שהי' אפשר להציץ).

8. הקדוש ר' דוד מרוזוב הי"ד - נהרג על קידוש ה' בעת מילוי תפקידו לאחרי מלחמת ששת הימים, א' דר"ח תמוז תשכ"ז. וראה 'תורת מנחם - התוועדות', חלק נ, עמ' 242: וכאן המקום להזכיר את נכדו של חאניע מרוזוב, שמסר נפשו על קידוש השם (לאחרי הנסים והנפלאות שאירעו אצלו לפניו), ובודאי שהשם יקום דמו, "און דער אויבערשטער וועט אים באזארגען וואו ער איז", כאמור, ש"יבנה לו בית נכון בישראל, ויזכה לו ולבניו עד עולם, ויזכה לחיי העולם הבא. . . והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים את ה' אלקיך".

יום ב', ט"ז תמוז

פיקארסקי הי' ביחידות, ויצא אד"ש למנחה 3.55 לערך.

בשמו"ע לא היכה בסלח לנו כי הי' חתן.

יום ג', י"ז תמוז

בא לסליחות. עמד ליד הסטענדר. מכה בחזהו בסיום הי"ג מדות (לא הבחנתי הפרטים בדיוק). כשאמר הש"ץ שמע קולנו, בזמן שאמר הש"ץ הפסוקים, אמר אד"ש כל הזמן משהו. גם מיד שהתחיל הסליחות הכה על חזהו. הי' נראה שאומר גם אשמנו (הציבור לא אמר כידוע). בסיום הכה בידו לנגן רחמנא דעני כו'. וכך עמד ליד הסטענדר, זקוף, וענינו נשפלות לסידור, ושעון על רגל אחת, ודפק בידו כשכף ידו קמוצה ומכה בכל חמש אצבעותיו, תנועות קצובות איטיות. נגנו 4-5 פעמים, ובסוף עשה שינגנו בתוקף יותר. כשסיימו הניגון המשיך לומר המשך הרחמנא.

קודם קריאה"ת באבינו מלכנו, הכה שינגנו אבינו מלכנו, ונגנו ג"פ, ועמד ג"כ כנ"ל (והחליף הרגל באמצע). ותחילה היתה ידו קמוצה והכה על צדה, ואח"כ הפכה כנ"ל.

לקריאה"ת הסתובב לכיוון הס"ת, כשקראו יגמה"ר הזדקף משעינתו על השולחן (דהיינו משך זמן הקריאה נשען באופן שצריך להזדקף במקום שצריך לעמוד. ראה שד"ח אם שעון כיושב), ואמר עם הציבור, ואח"כ הי' נראה שאומר עם הקורא שנית. וגם במנחה הי' כן.

במנחה בקריאה"ת כנ"ל ביגמה"ר, והמתין עד סוף ההגבה וכשעבר הספר לידו תפסו בידו ולא נשקו, והלך אחרי הספר.

לא הכה בסלח לנו היות והי' חתן. אח"כ בסיום חזרת הש"ץ חפש (תחילה הי' נראה שמחפש מי שאמר בקו"ר על ברכת כהנים אמן כ"ר וכו', אולם יותר נראה כמ"ש) ולא ראה את החתן (הוא יצא החוצה) והתחיל תחנון. הש"ץ לא המתין והתחיל אח"כ א"מ, השתיקוהו ומיד קם אד"ש תוך הכאה על חזהו (א"מ חטאנו) והכה שינגנו. עשה בידו תנועות קלות מאד, ואחר הפעם הא' הי' נראה שהפסיק, והמשיכו לנגן והמשיך בידו עד ג"פ.

ש"ק פ' מטות, כ"א תמוז

קודם ברוך שאמר למד בתניא שעהיוה"א פ' י, יא, יב והעמיד הסימנית באגה"ת.

בערך ב-3.30 אחה"צ ראינוהו יוצא, והלכנו אחריו. כשחצה את ברוקלין עוונו תמהתי שדרך על דשא ולא על מרצפת שהיתה כמטר הלאה, וגם הבחנתי שמכוין את הרגל ומסבכה להציבה בצורה מסוימת. ואח"כ הגענו וראיתי שיש קרחות בעשב, וכנראה שדרך באחת

הקרחות. אח"כ נבח כלב מא' הגגות וכ"ק הפנה ראשו ימינה (תוך כדי הליכה) ואח"כ סובבו עוד והביט למעלה על הכלב.

במנחה בקריאה"ת שלישי לא הביט כלל בחומש אלא על הקורא ועל הציבור.

יום א', כ"ג תמוז

יחידות.

יום ב', כ"ג תמוז

כשיצא ממנחה ראיתי שלא נשק מזוזת חדרו (וכנראה שתמיד הוא כך), וכשיצא ממעריב לא נשק מזוזת ביהמ"ד.

יום ד', כ"ה תמוז

במנחה לאחר שסיים שמו"ע היטה עצמו לקיר ועיין במודעות, עד קדושה. בלילה כשיצא לקאר, הלך וחודקוב אחריו, ונעצר עד שחודקוב הגיע אליו ושוחח עמו.

יום ה', כ"ו תמוז

בקריאה"ת כשהגיעו לפס' על מות אהרן דפדף בחומש לפרשיות הקודמות (פ' חוקת שנא' ג"כ ענין זה?) והשווה הפס' כמה פעמים (ובשבת דיבר ע"ז).

ש"ק פ' מסעי, כ"ח תמוז

למד פ"א ופ"ב באגה"ת.

התוועדות עד 4.40. בהתוועדות העירו לכ"ק אד"ש שגירסתו ברש"י שונה מכולם, ואח"כ מסר שהחומש של הרבי נכתב במיוחד ע"פ השוואה לכת"י וכו'.

בהתוועדות נטל בקבוק משקה מידו השמאלית של הש"ץ שהוא שמאלי, וגם נתן לו הלחיים לידו השמאלית (וראה שד"ח וכה"ח).

יום א', כ"ט תמוז, ער"ה מנ"א

נסע לאהל 3.40 לערך. חזר 8.40 (25 דקות אחר השקיעה).

למעריב יצא ב-9.00. כשפסע קודם שמו"ע המתין מעט, והביט בעיניו לימינו, והכוונה שיכו ליעלה ויבוא.

נסע אחר מעריב לביתו.

יום ג', ר"ח מנ"א

לא בא לקריאה"ת, ובא ב־10.45 וקראו בביהמ"ד. אחר הקריאה חזר למקומו ודפדף בתהלים, וכשהחזירו הס"ת לאה"ק עדיין לא התחיל, ואח"כ אמר במהירות, ויצא. אחר 12 בלילה יצא, וכשהגיע למדריגות שלפני המדרכה חזר לאחוריו, לבענצע שמטוב שעמד בין הדשא לחלון, ושוחח עמו כמה דקות, וסיים א גוטן נאכט.

יום ג', ג' מנ"א

במנחה התרומם בברוך כו'.

יום ה', ד' מנ"א

במנחה כשחזר לקדושה הסתכל חזק תוך כדי הליכה לחדר השני. אחר 11.00 בלילה יצא מחדרו ופסע לכיוון הזאל והביט נכחו פנימה, ושוב הביט לקצה השני של הזאל, אח"כ התכופף והכניס תחת דלת המזכירות מכתבים, פתח הדלת ויצא. אח"כ ראינו על המכתב העליון 'אזכיר עה"צ'.

יום ו', ה' מנ"א

קיבל ליחידות את {הרב חיים} גוטניק לשעתיים וחצי.

ש"ק פ' דברים, ו' מנ"א

נכנס לקבל"ש ולא הרגישו בו, ופסע בין האנשים. בבוקר לא הספקתי לראות מה לומד בתניא. אחר ההבדלה פתח הדלת וחזר והביט כיצד נותנים לילד (מענדל רייצעס) לשותות כוס ההבדלה, וחייך.

יום ג', ליל ת"ב

נכנס למעריב שעה אחר הדלק"נ. על הסטענדר היתה מקופלת המפה ומונחת בראש הסטענדר [כי לא ידעו אם להשאירה אם להורידה], אספה והכניסה לתוך הסטענדר [זכורני שעשה זאת בתנועה של השלכה חזקה].

ישב על ארגז גבוה ביותר.

באמצע מעריב נראה כמתנמנם וראשו נופל וחוזר וכו', וגם אמר בעינים עצומות.

לשמו"ע קם ודחף את הארגז ברגליו. קודם קינות הביט ולמד ההלכות ששם.

באיכה ג"כ נראה כנרדם, אולם ניעור ודפדף הדף וכו'.

הלכנו אחריו לביתו, היות ולא נסע בקאר. כשחצה את פרעזידענט סטריט באמצע, נסע לעומתו קאר, ופסע פסיעות מהירות וסיים בריצה.

יום ג', ת"ב

10.00 בבוקר שחרית. עמד ליד הסטענדר, ודפדף בסידורו עם הקהל, אולם לא התפלל, ולמד ברשימות איכה. לשמו"ע לא פסע. בקדושה לא התרומם בברוך.

עלה לשלישי (מפטיר) וקראה ההפטרה בבכי' חנוקה כבר מהפסוק הראשון.

בברכות אחרונות בכה ממש בכיוון הפנים בכ"מ ביותר (שמחנו.. על כסאו).

אמר הקינות במהירות בד"כ, וברגלו נענע ללא הפסק. כשהגיע ל"אלי ציון" התרומם ממקומו והש"ץ התחיל בניגון

מנחה 3.15 נכנס עטור בטו"ת, וכנראה שאי"ז תפלין דרש"י מפני שהרצועה הימנית לא היתה ארוכה כלל, מעט למעט מאזורו. הכריכות על האצבע כבמנהגים.

הסדר: בית יעקב, שש"י, קוה, תהלים (כ, סו, פח וכו') קטורת אשרי וכו'.

עלה למפטיר. אומר עם הקהל יגמה"ר ואומרם לאט, והמשיכם בשעה שהבעל קריאה התחיל כבר לחזור, ואח"כ הי' נראה שממשיך לומר. ובפס' וסלחת ברור שלא חזר שנית עם הקורא. כשחזר אחרי הס"ת (נגע בו ולא נשקו) והמתין עד שיכניסו וכשסגרו עשה בידו, והבינו שיסגרו במוט לפני שסוגרים את הארון. בקדושה התרומם בברוך.

מעריב 8.30 (הדלק"נ 7.45 לערך). נתן לצדקה אחר מעריב. יצא לקדוש"ל, אחר הפעם השני' ברוך עושך וכו' העביר ידו על שיניו. לאמירת שלום עליכם חפש בכל צדדיו, ולבסוף עשה תנועה בידו כתוהא (ואומרים שחיפש את גוטניק, שלמחרת הי' צריך לנסוע). כשסיים אמר א גוטען וואך א גוטען חודש.

דייק לומר שלום עליכם לא לבחורים.

ראיתי כתי"ק על ספר שלו, וכתוב: מספרי וכו' ותו לא (ראה צוואת ריה"ח).

יום ד', י' מנ"א

אחר חצות, 1.45, קיבל את גוטניק ליחידות עד 2.15.

יום ה', י"א מנ"א

קיבל מ-10.45 בלילה במשך שלוש שעות את גורודצקי.

יום ו', י"ב מנ"א

יצא ללוויית {מרת עטא} קרינסקי. אמירת "ויהי נועם" בישיבות לפעמים ארוכות ולפעמים קצרות.

ש"ק פ' ואתחנן, י"ג מנ"א

לא יצא למנחה עש"ק. בקבל"ש למד מאמר.

בקריאה"ת בעשה"ד בתחילה הביט על הקורא, אחר הסתכל בחומש [המונח על הסטענדר] ופניו מוטות [קימעא לכיוון הבימה], ובסוף הביט שוב על הקורא.

יום ז', י"ד מנ"א

קודם מנחה קיבל את אברהם סופר ויצא ב-4.00, ואחר מנחה נכנס שוב. יחידות.

יום ח', ט"ז מנ"א

אחר שחזר למקומו מקריאה"ת המשך לעיין בחומש, ורק בסוף אמר התהלים. ב-1.05 נסע לאהל. חזר ב-8.00 (השקיעה ב-7.50). מנחה ב-8.05. מעריב 8.25.

יום ט', ט"ז מנ"א

במנחה היתה קבוצת ילדים, לפני התפילה רק העיף מביט עליהם. בתחילת חזרת הש"ץ הביט קצת.

אחר "עלינו" עשה תנועה בראשו והחלו לנגן הושיעה את וגו'. באמצע עשה תנועה לילדי אנ"ש שעמדו ליד הבימה. נגנו פעם א' וחזרו הנגון ועשה שוב תנועה בידו ויצא. במשך הניגון עמד שעון על השולחן, והביט על הילדים.

10.00 בלילה. רש"ג שלח ב' [בחור ?] למזכירות לשאול אם יכול להכנס לכ"ק אד"ש. ונכנס עד 11.10.

יום ד', י"ז מנ"א

אחר מנחה נגש יהודי מאה"ק לאד"ש קודם שפתח את דלת ביהמ"ד, ונתן לו אגודת בשמים. אד"ש הודה ושאל מה מברכים, וענה "עשבי בשמים". ושאל אם זה פסק מרב, וענה שלא שאל אלא שכך נוהגים התימנים [וכל הזמן אחז הרבי את האגודה בריחוק מפניו, כנראה כדי שלא יגיע אליו הריח ולא יבוא לספק ברכה]. והודיעו הנ"ל מחתונת בנו, ונתן הזמנה. אד"ש שאל לשלום אשתו, וענה שאין כ"כ בטוב. ואמר אד"ש שעתה הוא הרי זמן שמחה להם, וגם חתן הוא ענין חדש, ויהי' גם בזה שינוי. ואמר [לו הרבי] שהוא כתב לרבי שהוא אומר שיעור, ושאלו מי אומר תחתיו השיעור בא"י, ואם כאן אומר ג"כ שיעור. ואמר לו שיגיד כמה מלים על אה"ק ואח"כ ילמד, והרי אין תורה כתורת א"י. והודה לו כמה פעמים על הבשו"ט וכו' ואמר איך בין זייער צופרידן, וחייך בפנים מאירות כל הזמן. לבסוף עשה בידו תנועה שאם היו רוצים ליתן לו יד היה אפשר לפרשה כהכנה מצדו. ופתח הדלת ושוב הסתובב במאור פניו. ושאל אם לשלוח משהו (ברכה) לחתונה.

יום ה', ה"י מנ"א

יחידות. נכנס ר' יאלוב ומסר ד"ש מהא"ידיקע שדיבר עמם בלימוד. וענה אד"ש זיי שיקען מיר א גרוס, איך שיק זיי צוריק, שצ"ל הוספה, ופרק א' שחרית הוא רק לאמריקאי באמריקא ולא "ידיקער בא"י, ולא כשנוסעים. ואם מבטלים פ"א יום ששי צריכים לחזור מיד. הנ"ל אמר על משהו שיש לו ראש טוב, וענה אד"ש זיי האבען אלע גוטע קעפ.

יום ו', י"ט מנ"א, עש"ק כ' מנ"א

מנחה התפלל למעלה.

ירד לקבל"ש ועבר לפני התיבה. הסיומים (העומדים קרוב שמעו כמה מלים קודם, אולם בקול ממש סיים כדלקמן): ארבעים שנה.. ישמחו השמים.. אוהבי ה'.. ויחשוף יערות (אף הקרובים שמעו רק מכאן).

מסיים רק בסוף "ה' לאורך ימים". לביתך נאווה קודש - נאווה בקמץ. בסוף כגוונא.

בקדיש שוחה ב"דכל בית ישראל". ובקדיש הראשון שחה גם ב"ויתהדר" וכו'. ואח"כ הפסיק מלשחות בזה (ושמעתי שדרכו תמיד לשחות).

בסוף עושה שלום (עושה - לימין, שלום - לשמאל, במרומיו - אמצע) מגבי' עצמו, וכן כשחזור.

מסיים ברוך ה' המבורך מעט אחר הקהל.
ומעביר יום.. בדברי תורתך.. (התיבות "אוהב עמו ישראל" בשקט).
בשכמל"ו אומר בסידור.
אני ה' אלוקיכם, ה' אלוקיכם אמת (כך הוא בד"כ).
המעביר בניו.. מלכותך.. ונאמר.. והושיענו מהרה..
חזר משמו"ע והתחיל ויכולו.
ח"ק אחר מזמור לדוד דפדף לקודם ברכו, והברכו אמר ממ"ש אחר מזמור לדוד.
באמירת התניא אחר משניות מעביר ידו על מצחו, וראיתו נשקף במנורה שכנגדו ומלמל.
כשחזרו קדיש דרבנן, תפס הפרוכת, וכ"ה בשחרית ובמנחה. ובאחרונים ראיתי שאח"כ
תפס שוב כשפנה ללכת.
קודם שהלך לביתו [בליל ש"ק] ציפה ליד חדרו רץ אודות ר' אבא [פליסקין, ששחור אחד
פצע את ראשו] ושאל באם יודע שם האם. ושאל האם ה' זה א שוו.. ולא סיים ואמר: א
טונקעלער.
[אח"כ באו לביתו ואמרו שהרופאים אומרים שצריכים לנתח, ואמר הרבי: זייערע סטודענטן
ווילן זיך אויסלערנען אויף אונזערע מענטשען? ! ולא הניח לנתחון].
שחרית. ירד ללא התניא. הסיומים: כי כל.. רוממו.. רוממו.. ה' צבאות.. ה' צבאות.. ה'
הושיעה.. ואני בחסדך.. והי' ה' למלך..
שמעתי: הפח נשבר [נשבר בקמץ]. הודו לה' כל"ח - הכל בקול שווה. ברוך שאמר - בשעת
הנישוק ביד ימין. סיים ג"כ להגיד כי ישר..
ישתבח - בקול ולאט. שמעתי: מעולם "עד" עולם (אומרים שבתשכ"ה אמר תמיד "ועד"
עולם, וכן שמעתי בליל הסדר הראשון "ועד" עולם).
בשירת הים אמר ה' מלכותי כו' בלחש.
לאחר שסיים על מקומו "גאל ישראל" פסע הג' פסיעות לאחור וכו'.
בחזרת הש"ץ אינו מתרומם בקדוש וכו'.
בשעת ברכת כהנים פונה בסוף אחרת מבמנהגים (ראה סוף שי' תש"ד).
התחיל "אתה הראת" בקול. מגבי' הס"ת בשמע ישראל (לכיוון הארון-קודש).. גדלו (כנ"ל),
אוחז הס"ת כשפני הס"ת לחוץ.
חזר מהבימה אחר שהניח הס"ת.

בשעת קריאה"ת היתה ידו ברש"י המדובר בהתוועדות, והסתכל בין גברא לגברא. והמשיך גם בשעת הקריאה, ודפדף בכמה מקומות שאח"כ נזכרו בהתוועדות (עשה"ד ועוד).

לח"ק בסוף קריאה"ת פסע דרך ימינו, אף שרחוק יותר משמאלו, ואף שפינו הדרך משמאלו. לקח הס"ת ואמר המי שבירך (ואולי קצת קודם) ואשרי וכו'.

מ"כתר" נגן ניגון שבת. נגנו "הוא אלקינו" אף שלא סימן. כשחזר (והתחיל "ה' אחד") ואמר החולם שלא כדרכו (כצירי) אלא כדרך פולין.

אחר עלינו אמר תהלים (ולא ולקחת סולת, ולא שש זכירות). מזמור כ', אח"כ היומי. ולא אמר "מי יתן" אלא אמר מיד קדיש.

התוועדות עד 4.30. באמצע קרא למקורב מהקעמפ (שהי' ביחידות ביום ה', ובחנו על הגמ' הנלמדת בקעמפ) ונתן לו "לחיים" (דיבר באנגלית), ואח"כ נתן לו מזונות בימינו, ולקח בשמאלו וחתך העוגה לשניים, ונתן לו השארית לימינו.

היו לפניו שני בקבוקונים קטנים של משקה.

סיים ב"כי בשמחה".

אח"כ מנחה. סיים ואנחנו וגו'.

בשעת קריאת הכהן הי' נראה כמתנמנם וראשו נופל. ושתי דמעות נשרו מעיניו, ואח"כ פרץ בבכי ממש.

התחיל הקדיש קצת אחר תחילת הגלילה (קרוב יותר לתחילה מלסוף).

בסיום מנחה הסתובב דרך ימינו לבחורים והתחיל: בני היכלא.

יום א', כ"א מנ"א

2.00 נסע לאהל. חזר ב-8.00. מנחה 8.05 (25 דקות אחר השקיעה). 8.25 מעריב.

יום ב', כ"ב מנ"א

בדרכו לס"ת ראה בית תפלין ש"י (התפלין שלי, חצי הבית העליון ש"י) מונחים על ביכעל רנ"ט, והסיטו על השקית והבית השני שהיו מונחים על שיחות ק'.

ושמעתי שפעם הסיר תפלין ממש (לאחר שמישש בידו אם נמצאים תפלין בשקית) מעל ספר (לא שמעתי איזה ספר, וראה אור-צדיקים להסיר מסידור, וראה שע"ת, עבוה"ק לחיד"א, אות חיים ושלום).

שמעתי שהדלת ליד מקום אדזי"ע [מוהריי"צ] היתה קבועה תמיד וצירה פונה החוצה, ואח"כ הפכוה (לצורך התוועדות אד"ש) והפכו המזוזה.

יום ה', כ"ה מנ"א

יחידות.

ש"ק פ' רצה, כ"ז מנ"א

למד אגה"ת פ' ט"י.

התוועדות עד 5.00.

יום א', כ"ח מנ"א

אחרי מעריב (12.00) שהתפללתי לפני העמוד (יאצ"ט), נכנסתי ב-1.00-1.30 ליחידות. ענה אמן על ברכתי, ואיני זוכר אם הביט עלי. המנורות מאחור לא היו דלוקות (ראה רשי' שמעון כופר). באמצע פתח גרונר הדלת וכנראה לא נעלה, וצלצל אד"ש בדלת, ואמר לו (במבט חד): פארמאך די טיר! בסוף היחידות הביט בי במבט קצר.

לא' אמר ביחידות שצלצולי הפעמונים מהכנסי' יכולים לפעול ששבוע ושבועיים אח"כ לייגט זיך דיעות מינות ואפיקורסות, ונתן לו 1 דולאר שתהי' לברכות אחיזה בגשמיות.

לא' שהתלונן על שהוא מפחד ונוזהר בזהירויות [של פרומקייט] וכו', ענה שיוסיף ביר"ש און במילא דאס וועט אראפ פאלען.

יום ב', כ"ט מנ"א

נסע לאהל, חזר ב-8.00 (השקיעה 7.30).

יום ד', א' אלול

מעריב. בשעת חגירת הגארטל נגש לקיר והביט במודעות על מסיבות ה-70 שנה [לתו"ת].

יום ה', ב' אלול

במנחה הי' בעל ברית, ובחזרת הש"ץ (מודים - שים שלום) הביט עליו אד"ש, ואח"כ לא התחיל תחנון. רמזו לש"ץ שיאמר קדיש, ואחר הקדיש אמר ר' זלמן שמעון שיגידו תחנון. הש"ץ אמר, ואד"ש אמר לדוד אורי. אח"כ התחיל הש"ץ בקו"ר לדוד אורי, ואד"ש חיך לרז"ש ורקק בעלינו.

להעיר מתשכ"ד שאד"ש כתב בפתקא שעפ"י שו"ע אדמו"ר יש לומר תחנון בוודאי אם אי"ז בבית התינוק. ע"כ. ובכה"ח או' שלא לומר אפי' אם רק הבעל ברית נמצא.

ש"ק פ' שופטים, ד' אלול

למד אגה"ת פ' יא"ב.

לא נגנו הוא אלקינו. התועדות עד 4.30.

לאחר שהוציאו הס"ת והי' על השולחן [בשחרית?], נגש חודקוב לכ"ק אד"ש והמתין עד שהביט עליו, ואמר לו משהו ע"ד חולה, וכ"ק אד"ש ענהו בכמה מלים.

נגן הושיעה את עמך.

יום ב', ו' אלול

לא בא לקריאה"ת, ובא רק ב-10.45. אמר תהלים אחר הקריאה.

כשחזר מהבימה הוריד את מעיל הס"ת מעל סידור.

בכל פעם לפני שמתחיל הברכה מביט לכיוון הדלת שליד אה"ק אם היא סגורה, ותחסום מלראות את ביהכ"ס.

יום ג', ז' אלול

7.45 בערב, כשחזר מביתו, עצרו חזנוביץ' [חנוביץ'?] ודיברו דקות ארוכות ע"י הכניסה הראשית, בתוך 770.

ש"ק פ' תצא, י"א אלול

בתפילת ליל ש"ק דפדף (בזמן לכה דודי) בתקיעות ובעוד דפי הלכה שבסידור.

אחר מעריב ראינוהו שעות ארוכות בחדרו לומד ברציפות, ללא המעיל והכובע.

שחרית. לא למד בתניא, ורק בחומש בזמן חזרת הש"ץ.

רקק על השטיח וגרר ברגלו. לא נגנו הוא אלקינו.

ב"קוה" לא אחז הטלית. בסוף נשמת - אחז.

התועדות עד 4.20. לכמה אנשים שנגשו עם בקבוקים אמר שיחזיקו הכוסות בידם ולא שימזוג לכוסית המונחת על השולחן.

אחר מנחה התחיל הושיעה.

בשולחן שליד חדרו הוריד לקו"ת מעל חומש, ונייר מעל סידור.
כשיצא קרא לעומתו ילד: צדיק, גוט שבת! וחיך לו ונפנף בידו.
לא יצא לקדוש"ל.

יום א', י"ג אלול

מישהו סיפר לי שראה שאד"ש בא בבוקר לחדרו, ואח"כ יצא ונתן צדקה לעני שהמתין.
אחר מעריב יצא לקדוש"ל. בפעם הב' של ברוך עושך העביר ידו על פיו, ואח"כ הבחנתי
שהעביר שוב ולא ראיתי היכן אחז.
אמר "אל תירא" בזמן אמירת הק"י ולא אחריו.
כמדומה שנענע רק כנפות בגדו ולא הט"ק [ומסתמא לא ראיתי טוב].
כמדומה שברך להת' רק בראשו [ברכת א גוטע וואך?].

יום ב', י"ג אלול

אחר קריאה"ת נגש לפתח חדרו הרב יונגרייז ומסר פ"נ, ודברו מעט.

יום ד', ט"ז אלול

נסע לאהל. מנחה 7.25 (שעה אחר השקיעה).

ש"ק ח"י אלול, פ' תבא

ליל ש"ק. בגלל השיפוצים הזיזו במקצת את הסטענדר, וכשבא החזירוהו למקומו. הכסא
נשאר במקום שהי' מקודם מול הסטענדר.
מיד כשהתחילו לכה דודי דפדף וחיפש בסידורו, והוציא דפים שנראה כמו הדפים מלקו"ש.
בשחרית לא למד בתניא.
בכתר לא נגנו הוא אלקינו.
במנחה לא אמר החזן צו"צ, והתחיל הקדיש. וכ"ק אד"ש מלמל משהו, הי' נראה שמסתיר
פניו.
בא' השבתות האחרונות פתח את דפי התהלים שהיו דבוקים (או אינם חתוכים במקצת).

יום א', י"ט אלול

נסע לאהל. מנחה 7.25. תחנון 35 דקות אחר השקיעה.

יום ב', כ' אלול

כשעלה לתורה והגיע לס"ת, נסוג הלוי לבין הבחורים. והביט אד"ש פעמיים במבט חד לעברו ולצד המקום שעליו לעמוד בסגול, אע"פ שעמדו שני אנשים בזוית השולחן המרוחקת יותר, ואח"כ נעמד א' מהם - לא הלוי.

יום ג', כ"א אלול

8.15 לערך יצא כ"ק אד"ש לברך את נשי ובנות חב"ד. דיבר כשבע דקות. אחי"כ נגשו אליו עד 10.00 בערך, ואז יצא למעריב.

כשהתיישב [בסיום השיחה הנ"ל] נגשו אליו ומסרו כמה ניירות וכד', ועיין בהם, ואמר: אין די זעלבע זאך קען מען זיצען, כי נשאר לעמוד [זכורני שאמר "פאר די זעלבע געלט קען מען זיצען", ואיני זוכר האם הי' בפעם זו או בפעם אחרת].

יום ד', כ"ב אלול

במעריב אמר הקדישים. משניות התחיל בקול: מקוה שמימי וכו', וכמה מלים בשקט ממשנה זו. התחיל מתחילת המשניות.

מתרומם בסוף עושה שלום, לפעמים ב"על כל ישראל" ולפעמים ב"ואמרו אמן".

בלילה דלק נר בחדרו.

שחרית. בא לקריאה"ת עם הסידור. עמד ליד הסטענדר ופניו לס"ת. הזיז את התהלים שבראש הסטענדר, והניח ידו שם ונשען.

אחר קריאה"ת אמר משניות. אח"כ נראה שאמר בסידור במקום של שש"י, הביט לחזן וראה שממשיך לומר, ופתח התהלים ואמר ס"ו, אח"כ השאירו פתוח והניח עליו הסידור ואמר קדיש, אח"כ שוב משניות ואמר פ"ח, קדיש, עלינו עם הציבור, קדיש, משניות, תהלים ס"ו ס"ז, והביט כמה פעמים על החזן, כשהחזן גמר הפרקים של היום לא התחיל הקדיש אלא אחר הג' פרקים דאלול. קדיש. משניות (סיים: מחט שהיא נתונה, בע"פ, תוך חיפוש אחר קדיש דרבנן, וגם בלילה בע"פ). אחר הקדיש הסתכל לימינו כמחפש.

נסע לאהל. חזר ב-7.15, נכנס למנחה וסיים ר' חנניא וכו' ואמר קדיש דרבנן (י"א שהוא להשלמת מנין הקדישים, דלא אומר קודם הודו).

כססיים שמו"ע התחיל לומר משניות, וכשהתיישב בחזרת הש"ץ המשיך.
על כל מאן (מאן בקמץ). כמדומה לי ברור.

ש"ק נצו"י, כ"ה אלול

אחר מזמור שיר ליוה"ש אמר קדיש. וכן בשאר התפילות. בהפטרה חנקו דמעות גרונו פעמים רבות.

התוועדות עד 5.15. נתן להזקן ביותר מהרוסים שיחלק משקה, ולא' מהבחורים הלומדים בישיבה שיחלק לשאר הבחורים (הרוסים).

בהתוועדות נגש שמואל ראדאל וראו שאד"ש עשה בידיו בתמי', ואח"כ תנועת נזיפה וכו' (ואח"כ סיפר לי שאמר לרבי שהקונגרס היהודי קנה מאביו 60 אתרוגים לשלוח לרוסיה, ושאל אם היו יאנאווער, וענה שרצו א"י'דיקע דווקא, ואמר: מאלע זיי ווילען..)

שעון החשמל של ביהכ"נ לא פעל, וטלטל השעון הקטן שהונח על שולחנו (ראה שע"ת סוס"י ש"ח).

בסוף התחיל ניגון ר' לוי'ק, והי' בהתלהבות בתנועות לכל צדדיו. ונגן "כי בשמחה" על מקומו כמה פעמים, ואח"כ יצא.

מוצש"ק כמה דקות אחר 1.00 יצא לסליחות. בסוף הכה בידו ונגנו רחמנא וכו', ועשה בראשו שישירו בחזקה כו'. כשיצא תפס את הפרוכת העליונה הקצרה, כי לא הגיע לפרוכת [כנראה מחמת הצפיפות].

יום ג' כ"ז אלול

7.00 בדיוק יצא לסליחות. ביני לביני הביט ברשימות בסוף הסליחות, ובשעת הפזמון ובאמירת הפסוקים שמע קולנו מלמל כל הזמן גם כשהחזן אמר.

כשגמר הביט כמה פעמים על הש"ץ שהמשיך לומר.

נסע לאהל. מנחה ב-7.20.

יום ד', כ"ט אלול ער"ה

סליחות בבהכ"נ [למטה] בשעה 7.00. אחר נגנו רחמנא ג"פ (ואבינו מלכנו פ"א). כשיצא התחיל הושיעה את גו'.

התפילה בשעה 9.00 אח"כ התרת נדרים. המתין שכל העשרה יתיישבו, אח"כ אמר: יישר כח אייך, כתיבה וחתימה טובה (ועוד כמה מלים).

אח"כ קיבל הפ"נ, וכמה פעמים סגר הדלת כשלא היו אנשים, וחזר ופתחה אח"כ. לקח הפ"נ בד"כ בכל חמש אצבעותיו, ארבע אצבעות אחת על השנייה, והחמישית מצד השני. והעביר כל פ"נ לידו השנייה. אמר לכאו"א: כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה.

את הפ"נ הכללי קרא במהירות, ובדמעות חונקות אמר:

דער אויבערשטער זאל געבען לכל אחד ואחת א כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה בטוב הנראה והנגלה למטה מעשרה טפחים, אז יעדערער זאל פארשריבן ווערן בספרן של צדיקים גמורים לאלתר לחיים טובים.

און אזוי ווי מ'גייט דאך איבער גלייך פון ר"ה אין שבת יום שכולו מנוחה ועונג, אוז ס'איז דאך דער סיום פון שנת הקהל, זאל זיין דער קהל גדול יבואו [כך הי' הלשון] הנה, בביאת משיח צדקנו בטוב בחדס וברחמים למטה מעשרה טפחים, בקרוב ממש, ושמחת עולם על ראשם.

נסע לאהל ב-1.00 בערך.

מנחה 6.00 בערך.

תשכ"ה

ליל ראש-השנה

מעריב. נכנס ואמרו תהלים. אח"כ התחיל אבינו מלכנו פ"א.
אחר התפלות [תפילת ערבית?] יצא לאטו, והירבה באמירת לשנה טובה או כוח"ט.

יום ה', ראש-השנה

שחרית. בחזרת הש"ץ יושב ואינו מתרומם גם בסיום הברכות.
עומד בסיום הקדושה עד יהללך סלה.
לתקיעות לקח סידור האריז"ל ([שמעתין] לא כל שנה לוקח).
בתקיעות לא פרש הטלית קודם למנצח על הפדיונות וכו', אלא התחיל מיד למנצח.
אחר התקיעות לבש הצעיף הלבן ([שמעתין] לא כדרכו שרק ביום השני, ועתה בשני הימים).
לא הביא תניא לתפילה, אלא רק התהלים שלו.
ההסתכלות היא אחר שממתין על הכנסת הס"ת מסתכל לכל הכיוונים וגם למתפללים על הקיר החוצה וכו'.
במוסף שני הימים נגנו הוא אלקינו.
מנחה. אח"כ הלך לתשליך בחצר, ולא הניחו להכנס. וכשנכנס עם חודקוב אמר שיכניסו כדי שיקיפו את הבריכה. עמד בדרום הבריכה ופניו צפונה.
מעריב. נגנו א"מ קודם התפילה. אמר הקדישים וגם למחרת.

יום ו', יום ג' דר"ה

קודם "למנצח" כיסה הפדיונות בטלית ובכה בכיות עצומות עד כי שמעו כי ניחר גרונו וכו'.
גם ראו כיצד באמצע השליך ראשו על ידו. אח"כ הרים הטלית ואחזה מקופלת בידו כנגד למטה מעיניו וידיו מורמות ומחזיקות בה, אמר "למנצח לבני קורח מזמור", ושוב כיסה

הפדיונות. אח"כ הניח הטלית על ראשו והעבירה אחרי אזניו ואמר הברכות, וכך נשאר בשעת התקיעות. אין מורין לו התקיעות (להעיר מהי"י ח"ב).

ב"יתודה בלחש" מכסה הפדיונות לרגע ואחר מנגב עיניו וממשיך. כשמוריד הטלית מהפדיונות עושה זאת לאט לאט.

בסדר האחרון בתר"ת השני התרועה לא יצאה כראוי ונפסקה, וחזר שוב לתקיעה, וכך פעמים רבות במאוד. ולא מסר השופר למישהו אחר כדרכו כשלא יוצא לו בטוב. וגם ה"תקיעה גדולה" פעמים רבות מאוד.

שוב כיסה הפ"נ ואחר הניח הטלית על ראשו, ובידיו אחז שני צדי הטלית תחת צווארו ואמר הפסוקים. את הצעיף לבש אחר "אשרי".

ההפטרה בשני הימים כשדמעות חונקות גרונו.

ב"ונתנה תוקף" קם.

מנחה. בקדיש דרבנן אמר "עושה שלום.. ועל כל ישראל", וחזר ונענע בראשו כמנהגו ואמר "עושה השלום במרומיו". אח"כ התחיל "הושיעה" וגו'.

קודם השקיעה ממש (6.15) התוועדות. נטל ידיו. ה' זייער אויפגעלייגט וציוה לחלק בקבוקי יין שמזג לתוכם משקה, וגם שלח לעזרת-נשים. נגנו ניגונים לפי הוראותיו. תחילה ציוה לנגן הניגון שמנגנים בדייטש אחר הסדר.

רי"כ ביקש ב"פ כנראה עבור... ובפעם הראשונה עצם עיניו והתעלם ממנו, ובפעם השני' ענה רק "לחיים ולברכה", וביקש שוב ושוב וענה כנ"ל וכו'.

מאמר עה"פ והי' ביום ההוא יתקע בשופר גדול, ודמעות חנקו גרונו.

ההתוועדות עד 7.35.

מים אחרונים רק פעם אחת על כל יד.

אח"כ קבלת-שבת.

ש"ק, ג' תשרי

ההפטרה בדמעות.

התוועדות עד 5.00.

מאמר עה"פ והי' ביום ההוא, ג"כ בדמעות, וגם בשיחה שאחר המאמר.

אחר השיחה האחרונה הוסיף עוד כמה מלים ודיברם כשבפיו מעט מזונות.

יום א', ד' תשרי, צום גדלי'

לסליחות נכנס ב-10.15 בערך. נגנו אבינו-מלכנו ג' פעמים.

תפילת מנחה ב-2.00. מפטיר בדמעות. נגנו אבינו-מלכנו ג' פעמים.

בקדיש-דרבנן הסתובב ופניו לחזן, ואמר בחיוך לילד אחד: SAY OMEN, ונענע לו בראשו כגוער וכועס כו'.

בהגבה פנה המגביה לשבת קודם שהניח הס"ת על השלחן, ותפסו כ"ק אד"ש בידו והיפנה להניחה (המגביה הי' ר"ש איידלמן).

יום ב', ה' תשרי

אחה"צ יצא ללוי'. חזר ונטל הידיים בחוץ על האדמה שבצד המדריגות, ולא נגב ידיו. נכנס לביהמ"ד ישב קצת, אח"כ נתרום וישב במהירות כמה פעמים, ובפעם הרביעית באריכות קצת, וכך תשע פעמים. ובכל פעם הי' נראה שאומר כמה מלים.

כשעמדו בחוץ דיבר עם בני הנפטר שעמדו להובילו לא"י, ושאל אם היתה זו צוואתו, וענו שהי' משמע, ושאל ממה הי' משמע, והשיבו וכו'. ואמר שיקחו עפר מהאוהל של מהריי"צ, ואמרו שלא יספיקו, וטען שאפשר להספיק וכו'. ואמרו שהארון סגור, ואמר שאפשר למצוא חורים. ואמרו שזה ממתכת, ואמר שהבן שנוסע יקח עמו עפר ויניח בתוך הקבר.

מעריב עבר לפני התיבה בביהכ"נ למטה. סיים: ומעביר יום.. כי הם חיינו.. ברוך אתה ה'.

כמדומה ברור סיים אני ה"א, ה"א אמת.

המעביר בניו.. מלכותך.. ונאמר.. ושמור צאתנו..

יום ג', ו' תשרי

שחרית: משליך קרחו (בקמץ). "גאל ישראל" אמר במקומו, ואח"כ פסע לאחוריו וקדימה, ואז משמש בתש"ר (ראה הדעות בכה"ח). אחר שמו"ע המתין וסידר התפלין ושהה זמן מה בכך. אחר אבינו-מלכנו מתחיל "ואנחנו לא נדע". סיים אשרי שקודם ובלצ"ג בקו"ר. למנצח - כמדומה שלא. פסוקי התרגום בשקט. תהלים אמר של היום, ואח"כ דפדף לסוף התהלים וחיפש הג' פרקים ואמרם. כל פרק סיים בקו"ר.

נסע לאוהל. ב-6.15 מנחה.

התוועדות ב-9.40 עד 1.30. כוס של ברכה עד 2.30 ואח"כ בירך ברכה אחרונה והתחיל "הושיעה את עמך".

כשנגנו בשעת חלוקת הכוס ש"ב התחילו הניגון מ'ארמיא אדמו"רא, ופנה בחיוך אל רב"צ ש"ט שיעלה על הספסלים למעלה וינגן. אח"כ שאל את חריטונוב (שניגש לקבלת כוס ש"ב) ברוסית, אם מדבר רוסית, וענה בחיוב, ואמר שיצטרף לב"צ ש"ט.

יום ד', ז' תשרי

יחידות.

יום ו', ערב יז"פ

ב-6.55 יצא לשחיטת הכפרות (כבר יום במילואו כמעט). מרימים לו הנייר שעליו נסורת והדם, ובנוצות מכנף העוף מהפך את הנסורת לכיסוי כל הדם.

שחרית 8.40 במהירות. בקדושה התרומם רק ב"קדוש". כשאומר עם הקהל "וכתוב לחיים" וכו' ו"בספר חיים" וכו' מתרומם מהסטענדר. התרומם באיש"ר של קדיש דרבנן.

חלוקת לעקח עד 12.15 ואח"כ עוד ליחידים. אומר: גמר חתימה טובה לשנה טובה ומתוקה. מנחה 3.25. בא ומחלק מטבעות בכל הקערות. המטבעות אזלו מהשקיות והכניס ידו לכיס ונטל מטבעות נוספות.

אחר מנחה עלה על השולחן הסמוך לו, ובעיניים עצומות (ובדיבור כבשעת יחידות) אמר את הברכה.

ליל יז"פ

קודם "כל נדרי" הצטופפו הת' לפתח חדרו, נכנס, ואחר זמן יצא מעוטף בקיטל וטלית, כיסה עיניו ופיו ואמר יברכך וגו' ואח"כ הגביה הטלית עד עיניו ובעיניים עצומות אמר את הברכה.

קודם "כל נדרי" נגנו אבינו-מלכנו פעם אחת. אח"כ תהלים.

נגש ונטל הס"ת הקטן ונעמד ליד התיבה (ליד השולחן) ומשמאלו הרש"ג ומשמאלם הש"ן. כשהחזיר הס"ת לא נשקו.

אחר שמו"ע ישב, וגם באל-מלך יושב עד י"ג מידות.

אחר התפלה תהלים בישיבה. כשגמרו אחז עדיין בשיר המעלות (כל שנה כך) ואח"כ סיים ונעמד ואמר יה"ר ויצא ללא שמברך וכו'.

יום כיפור

בבוקר ראיתי כמה פעמים את המטפחת האדומה על צווארו, ובפרט בשעת המארש. ב"כורעים" נופל ושתי ידיו קמוצות והבוהן בחוץ - על הארץ, ואין נוהג להניח ראשו על ידו וכד'. כשקם הביט על החזן הנופל כורעים.

למנחה בא כשהכובע לראשו.

בנעילה נגנו ארבע או חמש פעמים אבינו-מלכנו.

קודם המארש שהה זמן, ואח"כ התחיל לנגן ועלה על כסאו ולא נענע ידיו כרגיל אלא מחא כפיו לכל הצדדים ולעומדים על הכותל מימינו, ומשמאלו על הבימה.

את הכובע חבש לראשו ממש קודם "והוא רחום" אחר כל הקדישים.

עלה לסעודת יו"ט. בערך ב-10.00 יצא לקידוש לבנה ובירך א גוטען חודש, ולא שמענו שהזכיר גוט יו"ט. וכשיצא מהתפילה הזכיר גוט יו"ט.

יום א', י"א תשרי

יחידות.

יום ב', י"ב תשרי

יחידות.

יום ג', י"ג תשרי

נסע לאוהל. אחר שחזר, אחר מעריב, אחר שנסע לביתו וחזר, היה עוד שעות ארוכות בחדרו ועסק בבירור האתרוגים וכו'.

יום ד', ערב סוכות

כשבא חילק צדקה, ולא הי' בריבוי מיוחד.

בצהרים נכנסו לקבל אתרוגים וכו', עמד ליד השולחן וחודקוב עמו.

שהה לפחות שעה באגידת המינים בסוכה. ביציאתו התקשה בפתיחת הדלת, ופתחו מבחוץ. כעבור כמה פסיעות הסתובב ורמז שינעלו את דלת הסוכה.

יום ה', יו"ט ראשון

בא ב־8.15 (מוקדם יותר מבכל שנה), נכנס לחדרו והוציא המינים, נכנס לסוכתו ובידו אור התורה (הסידור הי' בפנים), וכעבור דקות אחדות הוציא המינים. במנחה נגש למקומו והוריד מגבעת שהיתה מונחת על הספרים שעל החלון, והניחה על כסאו.

יום ו', יו"ט שני

בחזרת הש"ץ בשחרית למד אגה"ק בתניא.

בנענועים ב"הלל" קודם כל פעם מקרב הלולב ללבו ואח"כ מתחיל הנענועים. הטרייסל עושה כשמרוחק מגופו. עומד במשך כל הנענועים במקום אחד ומטה גופו לצדדים. שוהה בין כיוון לכיוון.

כשפתחו הארון להושענות סגרוהו אחר הוצאת הס"ת, והסתכל אל הארון כדי שיפתחוהו שוב.

ההושענות אמר בעל-פה. ובשתי ידיו אחז המינים צמודים ללבו.

התוועדות מ־6.00 עד 8.00. קרוב לסיום קם ממקומו ורקד בניגון אביו. בא להתוועדות לבוש במעיל, והורידו אחר השיחה הראשונה.

שבת חוהמ"ס

התוועדות עד 4.00 וכוס של ברכה עוד שעה. קודם כוס ש"ב נגן "בני היכלא", ואחר החלוקה נגן ביציאתו ניגון אביו. בשעת חלוקת כוס ש"ב נגנו "חסיד הרבי" וכו' וחייך. בא להתוועדות כשהמעיל על כתפיו, ונשאר כך במשך כל ההתוועדות.

קודם מעריב [בליל ש"ק או במוצאי ש"ק?] כשהגיע למקומו רקד ופנה לצדדים וכו' בניגון "הוא אלקינו".

חול המועד

במנחה חוה"מ ראיתי פעמיים שמתרומם ב"ברוך" ולא ב"ימלוך". וכן בשחרית הושע"ר.

הושענא רבא

בלילה בא בשעה 1.00 לבוש במעיל, פשטו והניחו על השלחן, רמזו והתחיל לנגן "ופרצת".

אח"כ התיישב ואמר התהלים. גמר, הניח המעיל על שכמו, והתחיל תוך כדי יציאה "הושיעה" וגו'.

לחביטת הערבה הסיטו את השטיח. הפריד הערבות זמ"ז קודם החבטה, וחבט קלות.

שמע"צ ושמה"ת

בלילה הראשון יצא ב-9.00. כשכובד בפס' ראשון פתח בניגון. אח"כ כיבד הפסוקים. ואחר כל פעם ציוה להכריז: בתלת זימני הוי חזקה.

גער במכריז ששינה ואמר "מכבד", ואמר שיאמר כ"ק אד"ש "זאגט". ושיאמר "רוסישע אידן" ולא "די וואס זיינען ארויס". וכן שלא יכריז שיאמרו הפסוק "ואמרו הושיענו", אלא שיאמרו "ואמרו הושיענו".

רקד עם רש"ג בהקפה הראשונה והשביעית. הס"ת בידו השמאלית, וידו הימנית על כתף רש"ג.

נמשך עד אחר 11.00. קודם שיצא אמר שלוש פעמים גוט-יו"ט, והכריז: בג"פ הוי חזקה.

למחרת, יום ו, ב-6.00 בערך יצא להתוועדות עד אחר 7.00.

בשמח"ת בפעם השלישית אמר ג"פ הפס' קהל גדול ישובו הנה, ובכל פעם חזרו אחריו, ואח"כ אמר בניגון של אתה-הראית: בתלת זימני הוי חזקה.

הקפות כנהוג, והקפה ראשונה ושביעית רקד עם רש"ג.

כשעומד על מקומו בהקפות, פניו להקהל ומנצח בידי וכו'.

בלילה השני (יום ה' בלילה) התוועדות מ-7.30 עד 12.30, וב-12.45 נכנס להקפות. קנה פסוקים עבור הקונסול ובנו ועוד אחד.

בהתוועדות שמח"ת כשדיבר⁹ על בחור מרוסיא שכתב לו במס"ג מכתב בדבר מח"ז באמצע שמו"ע בענין תכלית כו', בכה מאוד. וכיסה פניו בידו והתכופף וכו'.

בהתוועדות שמח"ת בסופה מזגו לו סודה, שפך מעט, ועבר זמן ושוב שפך ושתה.

במנחה יום ה' המתין אחר התפילה עד שיכריזו את מועד ההתוועדות.

בהזכר"ג אחז בכל יד את הספר שמצדו, דהיינו שאחז שני ספרים.

9. ראה 'תורת מנחם - התוועדויות' חלק נח, עמ' 153.

ש"ק, כ"ד תשרי

התוועדות עד 1.15. ב-12.45 אמר שצריכים לחשוב על מעריב מחמת חצות.

כוס ש"ב עד 3.20.

יום א', כ"ה תשרי

יחידות.

יום ב', כ"ו תשרי

קודם מנחה נכנסו תושבי כפר-חב"ד, והדלת נשארה פתוחה. אח"כ יחידים. ויצא באמצע למנחה.

יום ג', כ"ז תשרי

יחידות.

יום ד', כ"ח תשרי

יצא קודם מעריב ללוות הנוסעים, ויצא לרחוב והביט אחר האוטובוס עד שנתעלם מן העין.

יום ה', כ"ט תשרי

נסע לאוהל.

ב"ה, כ' טבת תשכ"ח.

להר"ר דוד [צבי הילמן] שי';

שלום וברכה, אחדשה"ט!

..רצו"ב שיחת כ"ק אד"ש בענין "מבצע תפילין" שרבו החולקים על דרך רבנו, והיות שזה הביא מעט חלישות בענין יצא בהסברה, אף שהטענות היו ברובן ע"מ לקנטר ולא לחפש דרך אמת (ובזה יובן הסגנון במענה א' לשאלה ב'). וכמו שבימים אלו ענה הרבי שליט"א על השאלה מדוע להמשיך במבצע תפילין גם אחר סיום המלחמה (שהרי ההתחלה היתה לרגלי סכנת המלחמה) ואחר ההסברים הוסיף, וזלה"ק: "לכאורה צ"ל הקושיא באה מאלו שיגעו וביותר במבצע תפילין בעת המלחמה ובמילא שאלתם - האפשר עתה לנוח קצת בזה, ובאה דוקא מאלו שאז לא פעלו מאומה בזה ולא בשאר התרי"ג מצוות".¹⁰

בד"כ מפריך בזה את הטענות מהספר 'הגאולה והתמורה' (כגון הראיה מירושלמי שהובאה שם מושבה במ"ש החינוך המובא בסו"ס ה' במענה ג' וכהנה רבות, אלא שזו דוגמא אופיינית לשאר ההסברים). הנקודה העיקרית בשיחותיו המרובות של אד"ש בעינים אלו היא, שהלימוד ממדרשים וכו' (כדרכו של הספר הנ"ל), אם זה בדרך אמת הרי"ז בגדר אלו ואלו דא"ח, אולם כל זה עד שמגיעים להלכה, ואז יש רק ענין הנפסק להלכה וכו' וכמו שמודגש פעמים רבות בשי' זו "פסק הלכה מפורש" וכה"ג.

טענה זו נשמעה כבר פעמים רבות מכ"ק אד"ש בענין הטוענים לאתחלתא דגאולה ומביאים ראיות ממדרשים וכו' ועל כולם משיב הרבי מהרמב"ם (הל' מלכים ספי"א) המונה סדר הגאולה, ואין עליו חולק להלכה, ולכן אין להביא ראיה מפ' הרמב"ן על שה"ש (וגם שספק אם הוא להרמב"ן) היות ואינו הלכה, והראיה מהירושלמי - גם הרמב"ם ידעה ובכ"ז פסק כנ"ל. גם הביא מזה זמן מסוף ב"ב שהרוצה להחכים יעסוק בדיני ממונות והרוצה לעסוק בדיני ממונות ישמש את שמעון בן ננס, ואעפי"כ אומרת הגמ' שאין הלכה כשמעון בן ננס, דהיינו שאין מחוייבת ההלכה מכושר הפלפול וד"ל.

דא"ג, בזמנו הסביר פ"א הרבי באריכות מדוע קאָכט מען זיך אַזוי שאי"ז אתחלתא דגאולה, מה איכפת אם ישנה הנאה לכמה יהודים, וע"ד שהיתה טענה על אדה"ז כיצד נטל מאלפי יהודים הגישמאק מעוה"ז, והסביר באריכות ואכמ"ל.¹¹

לפני כחודש היה הרב נריה ב'יחידות' אצל אד"ש וג"כ דברו על ענין אתחלתא דגאולה, וכשהזכיר הרבי את הרמב"ם, אמר שהוא חוזר עליו כ"כ הרבה פעמים עד שהוא יודע אותו בע"פ...

בברכה לכט"ס

יהושע מונדשיין

10. המענה נדפס ב'אגרות קודש' כ"ק אדמו"ר זי"ע, חלק כה, עמ' עא.

11. ראה 'תורת מנחם - התועודיות', חלק נ, עמ' 195 ואילך.

ש"ק פ' נה, א' מרחשון

התוועדות עד 4.15. הסתכל על השעון שלידי (אגב טלטולו) והניד בראשו על קוצר הזמן. בשיחה על רש"י הזכיר רש"י דלעיל ופנה לרש"ז דוכמאן: נו, וואו איז דער רש"י?

יום א', ג' מר"ח

יחידות.

יום ה', ו' מר"ח

אחר קריאה"ת נכנסה לחדרו אשתו של רמ"ל ראדשטיין ונשארה הדלת פתוחה.

יום א', ט' מר"ח

לווייתו של רמ"ל הנ"ל. כ"ק הלך עד מקום שהולך תמיד, ונכנס אח"כ למכונת וישב משמאלו של ר"ש לוויטין. כשהגיעו לבית-עלמין לא נכנס אלא צעד עד למול האוהל (כשעומד ליד הגדר) ואז פנה לחודקוב ואמר לו שכולם יכנסו (אומרים שהי' לשונו: איר זיינט ישראלים איר קענט אריינגיין. או: אייערע ענין אריינגיין. או שאמר: איך דארף בלייבען דא). ועמד, ידיו בכיסיו, והביט כל הזמן אל מהלך הקבורה.

בערב - יחידות.

יום ג', י' מר"ח

התפלל מעריב מוקדם (בה"ב).

ש"ק פ' וירא, ט"ז מר"ח

כשעלה ממעריב הביט לתוך הזאל ובירך גוט-שבת.

יום א', ט"ז מר"ח

נסע לאוהל.

יום ד', י"ט מר"ה

קיבל את הרצוג¹² למשך שתיים. כשיצא סיפר רק דבר אחד, שאמר שאין להסתמך יותר מדי על הגויים.

ש"ק פ' חיי שרה, כ"ג מר"ה

לא נגנו "הוא אלקינו".

בחזרת הש"ץ מנחה הלך לשולחן, אולם לא ישב אלא אחר מודים דרבנן. בשעת הרקיקה ב"עלינו" הסתיר ביד ימינו שהיא לצד הקיר, ולצד הקהל לא הסתיר.

יום א', כ"ג מר"ה

יחידות.

יום ה', כ"ז מר"ה

יחידות, ובו ביום נסע לאוהל (ר"ח ביום א').

ש"ק פ' תולדות, כ"ט מר"ה

התוועדות עד עד 4.15. אחר השקיעה יצא לביתו.

יום א', ר"ה כסלו

יחידות.

יום ד', ד' כסלו

יחידות.

ט' כסלו, י' כסלו, י"א כסלו

במנחה התרומם ב"ברוך".

ביו"ד כסלו אמר קדישים. במעריב אמר המשניות זמן רב.

12. ד"ר יעקב דוד הרצוג. דיפלומט ישראלי, מנכ"ל משרד ראש הממשלה בתקופה זו.

במנחה אמר המשניות בשעת חזרת הש"ץ, עד רפאנו בערך. אח"כ דפדף לחזרת הש"ץ והמשיך לומר משהו בע"פ.

באחד הימים נכנס לתפילה [למנחה] ובעוד ידו על המזוזה דיבר עם חודקוב שעמד להכנס מהמשרד לביהמ"ד.

ביום חמישי המתין עד שחודקוב יגמור שמו"ע ורק אז התיישב.

ש"ק, פ' וישלח

התוועדות עד 4.15 לערך. פתח החומש, אח"כ סגרו והתחיל לדבר על ענייני האגודה וכו'. כשנכנס למנחה פנה לסטענדר כי לא היה עדיין הכסא. וכשהכניסוהו ישב עליו.

יום ה', י"ט כסלו

אמר הקדישים (וכן בערבית ליל ליום חמישי) ובלילה שלח נר.

כשנכנס לקריאה"ת היה הסטענדר, וכשנשען עליו סגר חודקוב את הדלת. כעבור כמה דקות כשהונח הס"ת על השולחן, פתח אד"ש את הדלת למחציתה.

כשעלה לתורה לקח הסידור עמו, כשסיים הברכה הביט שיכסו את הס"ת במעיל, אח"כ שם ידו (השמאלית?) על הע"ח הימני וידו השניה עליה, ואמר הקדיש מהסידור.

בשעת אמירת הברכות אין רגליו סמוכות כלל זו לזו.

התוועדות עד 4.30. בסוף היה בעמידה והמתין לקבלת מעטפות המגבית. כשסיים הגביה המיקרופון לפיו, ואמר שהשמש נוהג להכריז על ברכה אחרונה.

במשך ההתוועדות שמעו שמישהו אמר לו: איך בין שוין א גאנצער חסיד. וענה: א חסיד איז ניט קיין גאנצער, א חסיד איז א לב נשבר ונדכה.

ש"ק פ' וישב, כ"א כסלו

התוועדות עד 4/3 שעה אחר זמן הדלק"נ.

התחיל לומר מאמר הגמרא ופנה ושאל בחיך כיצד מסיימת הגמרא. אח"כ כופף ראשו והניח ידו על עיניו, שהה זמן מה, ואח"כ הי' כנזכר. והפלא הוא שהביאור היה על אותו חלק הגמרא שלא זכר...

במוצש"ק יחידות עד 5.30.

יום א', כ"ג כסלו

בלילה ניתל. מעריב ב-5.15. נסע אחר מעריב הביתה וחזר.

יום ג', כ"ד כסלו

בשמו"ע לא הכה בסלח לנו, ואחר שמו"ע הביט בסידור (לפני ובלצ"ג) בימים שאין אומרים תחנון.

בקדושה התרומם גם ב"ברוך". אחר קדושה לא פנה כלל לשבת, אלא הביט רבות על הציבור. אח"כ הי' כמביט בסידור אולם הסתכל על השולחן.

אחר קדיש קודם הדלק"ג פתח הדלת קמעא (בחוף עמדו נשים וכו'). נגנו "הנרות הללו" ובסיום "על נסיד" וכו' עשה בראשו ונגנו כשבע פעמים. גם אד"ש עצמו פיזם חלק מהניגון.

יום ד', כ"ה כסלו

בקדושה התרומם ג"כ כנ"ל. ישב בחזרת הש"ץ. פתח הדלת (ועמדו שם כנ"ל).

יום ה', כ"ז כסלו

בקדושה לא התרומם ב"ברוך". אחר מנחה נתן למרת גרליק (אשתו של גרשון מענדל) ובניה דמי חנוכה, לה שלושה דולאר (מטבעות) ולכ"א מהבנים דולאר אחד. ושאל לילד "מדוע אינך מתפלל במנין שלי".

יום ו', כ"ז כסלו

מנחה ב-3.15. לא התרומם בקדושה.

שבת חנוכה, כ"ח כסלו

התוועדות עד 4.30 בערך. במנחה התרומם ב"ברוך".

מוצש"ק נר חמישי. נגנו, והסיום שמונה פעמים (וכנראה שגם ביום הראשון נגנו שמונה פעמים). נסע לביתו כעבור שעה ויותר.

יום א', כ"ט כסלו

נסע לאוהל. כשחזר (כחצי שעה אחר השקיעה) מנחה, כעבור זמן - מעריב, ואח"כ נסע לביתו להדלק"ג.

יום ב', ל' כסלו, אדר"ה טבת

כשחזר למקומו אחר קריאה"ת הסתובב וקרא המודעה על הדלת אודות יציאה להנחת תפילין. אח"כ פתח התהלים ודפדף, ובינתיים מלמל, ועוד קודם שמצא הקאפיטל בתהלים סגרו ויצא.

זאת חנוכה

סגר החומש קודם שנגש לס"ת. לפני שקראוהו לעלות הבחין ברבי מסקולען שנכנס ל-770 ונענע לו בראשו לשלום.

יום ה', ג' טבת

כמעט שלא הביט בפרשה, אלא דפדף בכ"מ בפ' בראשית. מהר לחזור למקומו בתחילת הגלילה והמשיך לעיין, ולא פתח התהלים כלל, אלא לבסוף מלמל קצת.

יום ו', ד' טבת

כשיצא למנחה עש"ק הלכו שניים במסדרון, והמתין ליד המעלית עד שיעברו.

יום א', ו' טבת

יחידות.

יום ה', עשירי בטבת

לא בא לסליחות (בליל אמש עזב ב-1.15 בלילה) ורק נכנס לקריאה"ת. הסטענדר עמד במקומו [לכיוון מזרח], נשען עליו ופניו לס"ת. דפדף רבות בחומש. כשנקרא לעלות לס"ת סגר את החומש שעמד במשופע.

במנחה נגנו אבינו־מלכנו ג"פ. כשגומרים לנגן מפנה פניו לקיר.

חמישים דקות אחר הדלק"נ יצא למעריב.

יום א', י"ג טבת

כשיצא ממנחה ועמד ליד הדלת, התחיל מישוהו לומר קדיש, והמתין לשמוע והראה עצמו כמתעסק ומנסה לפתוח הדלת.

יחידויות: יום א, ה, ה, א, א, ה (בכ' טבת לא היתה יחידות).

ש"ק, מברכים שגט

התוועדות. אמר בשיחה אל שי"ן דל"ת יו"ד, ובמאמר: אל שדיי.

יום זעש"ק פ' בא

במנחה במשך שאמרו המשניות הביט בסידור ולא אמר, ולא הביט בקהל, ולא סגר הסידור אלא בסוף.

ש"ק, מברכים ניסן

זו שבת-מברכים האחרונה שלנו כאן. לפני אמירת התהלים הנחתי סידור על שולחנו של רש"ג, וכשהגיע אד"ש באמירת התהלים למזמורי 'הללויה' פסע לעבר השולחן ולקח את הסידור, אמר מתוכו את מזמורי 'הללויה' וכן מ"מה טובו" ואילך את רוב תפילת השחר.

יום א', כ"ג ניסן

ביום ראשון, כ"ג ניסן תשכ"ח, תמה שנת ה"קבוצה" בחצרות קדשנו (שהחלה בערב י"א ניסן תשכ"ז). הכנסנו אל הרבי - באמצעות המזכירות - פתק בקשה ל"יחידות פרטית" לכל אחד מהבחורים, ונענינו בשלילה, מפני שבהתוועדות שהיתה ביום הש"ק (היא התוועדות יום אחרון של פסח) הזכיר הרבי את הבחורים שחוזרים לאה"ק (או בגלל שהיתה אמורה להיות "יחידות כללית").

עזות היתה בנו ובקשנו שוב "יחידות פרטית"; הרבי נענה לבקשתנו וקיבל למעלה מעשרים בחורים ל"יחידות פרטית" ! כל הבחורים ציינו ש"יחידות" זו היתה בפנים שמחות ומאירות.

ב"יחידות" שלי נאמרו - בין השאר - גם הדברים הבאים:

[בקשר לטענתי על קשיים בלימוד בע"פ ובמנוחה וכו']: זו גוזמא והיפך הדין והיפך המציאות, היפך ענין "יגעת ומצאת". וכדי שיהיה בנקל יותר, יש ללמוד עם חבר או חברים, וזה גם ללימוד בע"פ. וכפי שראיתי במראי-מקומות [ששלחתי לרבי לפני למעלה משנה, בענייני מנהגי חב"ד] שאם אתה רוצה אתה יכול, אלא שאינך מניח עצמך.

אם אשמע בשורות טובות משמירת סדרי הישיבה, שאתה יושב ולומד נגלה וחסידות בשקידה והתמדה, אולי אשלח לך לערוך מראי-מקומות על ההוספות. אך בתנאי שישמרו הסדרים בנגלה ובחסידות.

[וחוזר שוב]: יישר-כח על המראי-מקומות, ואולי אשלח לך לערוך מראי-מקומות להדפיסם לזכות הרבים.

[בירך כמה ברכות, "וברכת הנסיעה בכניסה עם כולם"].

אחר-כך היתה "יחידות כללית" לכל בחורי ה'קבוצה' (שבמהלכה נתן הרבי לכל אחד ואחד שטר של דולאר בנוסף לשטר של מאה דולאר שקיבל כל בחור באמצעות המזכירות, כדי שתהיה המעלה של "מאה ואחת").

ב"ה י"ז מנ"א תשכ"ח.

להרה"ח וכו' ר' יעקב יוסף [רסקין] שי' שו"ב,

שלום וברכה, אחדשה"ט!

הריני לכתוב בקצור הקצורים את ההתועדות ש"ק זו, כפי שהבטחתי להשתדל בכך, אע"פ שלא היתה סבה מספקת לכאורה להתועדות בש"ק זו (ואתחנן) אולם מאחר שכ"ק אד"ש הלך על האהל בעש"ק (כבכל ט"ו לחדש) היו בטוחים כמעט שיתועד, ואכן קודם שחרית הודיע כ"ק אד"ש ע"י הרב חדאקאב שילמד את הרש"י פ"ו פ"ז - ושננתם.

שיחה ראשונה היתה מאמר (בניגון שיחה) עה"פ נחמו נחמו עמי, והנקודות בקצרה:

ענין נחמו נחמו ב"פ, שהו"ע הנחמה בכפליים, והענין הוא שהמצוות הן ג"כ כפולות לכן נחשב חטא כפול, והביאור (שהרי לכאורה אם המצוות כפולות הרי יוצא שעל כל ענין יש חטא, עונש ונחמה, ואי"ז כפליים) שבכל מצוה יש ענין שמזכך את האדם ומברר העולם, וכמ"ש בתניא שהנשמה לא ירדה לתקן א"ע אלא לברר את הגוף, נה"ב וחלקו בעולם, אולם עלי' (שאינה תיקון) נפעלת בנשמה ג"כ, שמקודם הי' ענינה לבושין תקינת כו' נשמתין, ואח"כ לאשתאבא בגופא דמלכא, וכן נעשית מעומד מהלך - הילוך שבאי"ע, וכן בקיום המצות צ"ל כמ"ש בתניא דוקא ע"י נה"א ונה"ב יחדיו, וזהו הכפילות בקיום המצות, שזה ע"ד בירור העולם והעלי' באדם - נה"ב ונה"א.

ולכן בעבירה לא רק שלא נתעלה אלא גם פעל ירידה, לא רק שאותי עזבו אלא לחצוב בורות נשברים, וזה בנשמה, וכן בעולם לא רק שלא פעם דירה בתחתונים אלא לחצוב בורות כו'. וזהו חטאה בכפליים, ולכן לקתה בכפליים - ממכ"ע וסוכ"ע, כי קוב"ה סליק לעילא ולעילא ע"י החטאים, וקוב"ה ענינו ממכ"ע וסוכ"ע, שחסר בין בהנהגה הנסית ובין בהנהגה הטבעית.

וע"ז היא הנחמה בכפליים נחמו נחמו, וזהו"ע התשובה שבה נאמר ב"פ אנכי,

שצ"ל כפליים לתושי', שבע"ת צריך לגדרים כפי' הה"מ שבבע"ת צ"ל אי אפשי, וכמ"ש הרמב"ם הביאו אדה"ז שדרך המיצוע אינה עבור מי שפגם והעביר את הדרך, ולכן ההמשכה שע"י התשובה היא ג"כ בכפליים, דמשכין לי' בחילא יתיר, שבאי"ע,

ועוד הזכיר שנחמה הא' היא הנחמה להקב"ה שהגלה את בניו מעל שלחנו והחריב את היכלו.

ענין שלוחות האחרונים פעלו גם בלוחות הראשונים וכן בית שני פעם בבית ראשון.

עליית ט"ו אב היא למע' מכל היו"ט, ואם כשאומרים לא היו יו"ט כט"ו רב וכיה"כ הרי ט"ו אב היא למע' מסכות הנמשך מיוה"כ, וא"כ הוא למע' מיוה"כ.

והעלי' מט' באב לט"ו אינה בסדר והדרגה, אלא מיד, כענין בע"ת שכשההר תשובה הרי מיד נהי' צ"ג, וכ"ה הענין בשבת נחמו.

שיחה ב', על מ"ש לעיל שט"ו אב הוא למע' מיוה"כ, בעצם אי"ז חידוש כלל, שהרי מצינו שיוה"כ הוא כפורים, בכ"ף הדמיון, שפורים הוא למע' מיוה"כ, השתוותם הוא בענין הגורלות (גורלות משעירים, והפיל פור) ובענין התשובה (כמ"ש בתו"א ובפשטות הפסוקים שעמדו בתנועה של תשובה) אלא שיש מעלה בפורים, היות ולמעלות יוה"כ מגיעים ע"י חמשה ענויים וכו' דהיינו שאינו שייך לעניני עוה"ז, ולכן יכול לעלות, משא"כ בפורים הרי חייב אינש לבסומי, דהיינו שמתעלה אע"פ שאינו מנותק מעניני עוה"ז אכו"ש וכו'.

וכך הוא החילוק בין יוה"כ לט"ו אב, שיוה"כ ענינו תחנונים וווידויים וכו', משא"כ ט"ו אב א"א בו תחנון ואין מתענין, דהיינו שאפשר להגיע להמדרי' אף ללא ענינים הנ"ל.

וזה קשור בעוד ענין, דבחגה"ס ישנם ג' ענינים, נסוך היין, נסוך המים והקפות, ניסוך היין מפורש בתורה, נסוך המים הוא הלממ"ש - ד"ס, והקפות הן מנהג, וגדולה שמחת ניסוך המים מניסוך היין, ושמחת ההקפות משמחת ניסוך המים, ששם שמחו רק סנהדרין משא"כ בהקפות מגדולם ועד קטנם,

ואע"פ שנסוך היין מדאורייתא וכו' אלא היא הנותנת דנסוך המים גבוה כ"כ שאינו יכול להכתב במפורש בתורה, והקפות הן עוד למע' יותר ולכן הן רק מנהג.

וכ"ה בענין יוה"כ פורים וט"ו אב, דיו"כ מפורש בתורה, פורים מדברי קבלה, בדוגמת נסוך המים שהוא תושבע"פ, וט"ו א"ב ע"ד הקפות שאינן אלא מנהג, ולכן י"ל דפורים שאינו כתוב בתורה הוא למע' מיו"כ המפורש, וט"ו גבוה גם מפורים ולכן נמשך רק באופן של מנהג בדוגמת ההקפות דשמח"ת.

ובזה יובן מה שמביא במאמר דבעל הגאולה והשמחה (כך התבטא כ"ק אד"ש כו"כ פעמים במשך ההתוועדות) שמת"ב באים לשמח"ת, ולכאורה שמח"ת מאן דכר

שמי', אלא שכמשנת"ל באים מת"ב לט"ו באב, שלא היו ימים טובים וכו' שזה אפילו למע' מסכות, וגם למע' מיוה"כ וא"כ הוא בדוגמת שמח"ת.

וכשם שט"ו הוא תכלית העלי' כ"ה בשבת נחמו שבו מתעלים מת"ב שהוא תכלית הירידה, כמו שט"ב הוא תכלית עלי' שבא מתכלית הירידה, ולכן לע"ל יהיו היו"ט דוקא בימים אלו שיהפכו לששון ולשמחה ולמועדים טובים.

שאר השיחות היו באריכות גדולה ע"ד פירש"י הנ"ל, ועיקר ההוראה הי' באופן ההתמסרות לתלמיד שצ"ל כמו אב לבניו, שלא רק מניח האוכל לפניו והולך לדרכו, ולא שמסתפק בפ"א שמאכילו ודיו, אלא נותן כפי צרכו ודואג שיהי' דם ובשר כבשרו.

כמנהג, ביאר משנה באבות (היות והשבת שעברה הי' ת"ב, לכן למד עתה פ"ג) שכתוב הי' מתפלל בשלומה של מלכות כו', ואח"כ שניים שיושבים ואין ביניהם ד"ת הרי"ז מושב לצים, וצ"ל השייכות, ובפרט שאדה"ז בסדור עושה משנה אחת משני הענינים, וביאר שמתפלל בשלומה של מלכות הו"ע שע"י התפלה בונים את ספי' המלכות, אולם זה נשאר למעלה ספי' העליונות, וכדי שיומשך למטה, שניים שיושבים, לשבת יצרה, זה דוקא ע"י תורה, ואם אין ביניהם ד"ת הרי לא רק נחסר ענין הת"ת, אלא הופך מושב לצים, וכמאמר הידוע שבקום השמם וריקני לשם חודרים וכו'. ומסיימים בטוב.

. . . בברכה לכט"ס

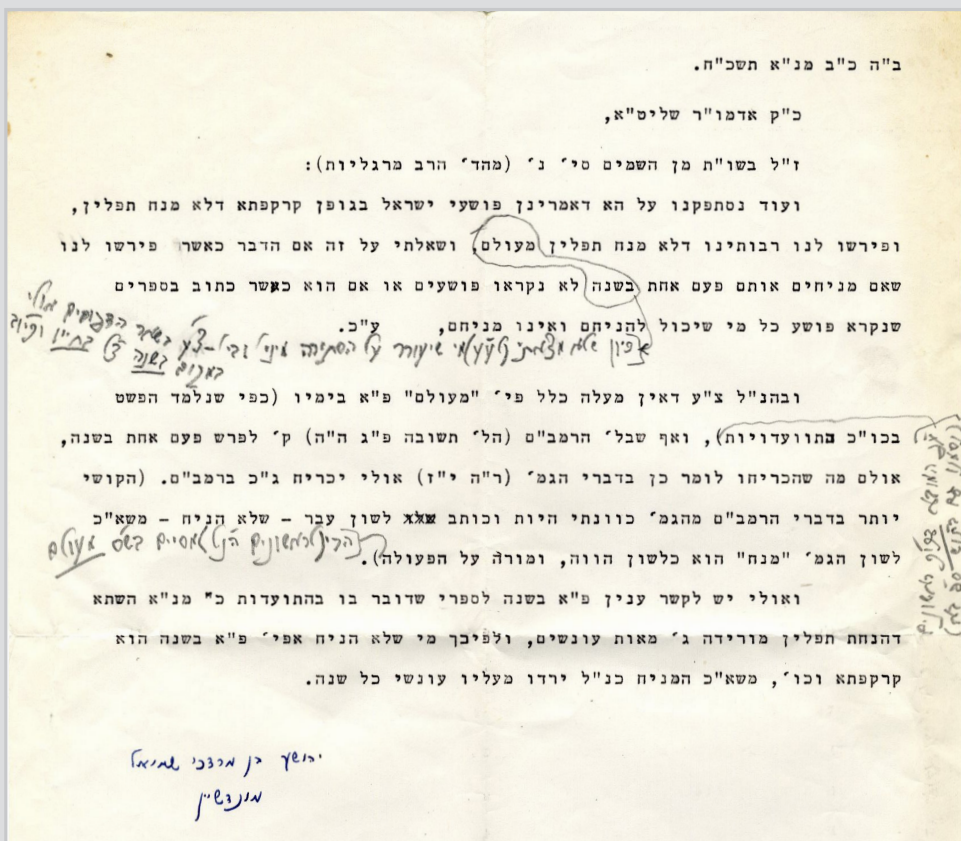
מנאי המיועד להיות נכדו

יהושע

"קרקפתא דלא מנח תפילין"

את המכתב הבא כתבתי בתקופת שהותי ב־770 בחדשים אב תשכ"ח - מרחשון תשכ"ט, ובו שאלתי את הרבי על האמור ב'שו"ת מן השמים', שאת דברי רז"ל "קרקפתא דלא מנח תפילין" (אליבא דהפירוש "דלא מנח תפילין מעולם"), ניתן לפרש בשני אופנים: [א] שלא הניח תפילין אפילו פעם אחת בשנה, [ב] כל שיש ביכלתו להניח תפילין ואינו מניח, מיקרי "פושע ישראל" ו"קרקפתא דלא מנח תפילין".

ותמהתי, שאין מובאת אצלו כלל הפרשנות - שהייתה נקוטה בפיו של רבינו - שאפילו אם הניח תפילין פעם אחת בחייו, שוב אינו בגדר "קרקפתא דלא מנח תפילין".

לגופן של הדברים שהבאתי מהשו"ת הנ"ל, הקיף הרבי את התיבות "לעולם" ו"בשנה", וכתב:

כיון שלא מצאתי (לע"ע) מי שיעורר על הסתירה מיני' ובי' - צ"ע בשאר הדפוסים, אולי במקום בשנה צ"ל בחייו וכיו"ב.

כלומר, לא הניח תפילין "מעולם" עומד בסתירה לפירוש שלא הניח תפילין אפילו פעם אחת ב"שנה". לפיכך משער הרבי, שאולי צריכים לגרוס "שאם מניחים אותם פעם אחת בחייו לא נקראו פושעים".

על מה שכתבתי שבהתוועדויותיו מפרש הרבי, ש"קרקפתא דלא מנח תפילין", היינו מי שלא הניח תפילין מעולם, כותב הרבי, שדבריו הם:

ע"פ המובא בכו"כ ראשונים (נסמנו גם בתו"ש ס"פ בא).

והוא ב'מילואים' שבסוף החלק השני של ה'תורה שלמה' לפ' בא (סי' מג, עמ' רסח-רסט).

על מה שחשבתי לדייק מל' הגמ' "דלא מנח" - לשון הוה - לעומת לשון הרמב"ם "שלא הניח", על כך כותב הרבי:

הרי (לראשונים הנ"ל) מסיים בש"ס מעולם.

כלומר, חזינן מגירסת הראשונים הנ"ל, שגם על "מנח" אפשר לומר "מעולם" ("דלא מנח תפילין מעולם"), מכאן ש"מנח" אינו בדווקא לשון הוה.

[פורסם ב'תשורה מחגיגת הבר מצוה של מנחם מענדל שי' מונדשיין' -

י"ד מנחם-אב תשע"ג, עמ' 46.

צילום המענה נדפס גם ב'תורת מנחם - התוועדויות', חלק נג,

עמ' א, ופענחו בעמ' 393 בגוף השיחה - כ"ף מנ"א תשכ"ח].

תשכ"ט

כ"ד תשרי

שמואל קטן נגן על כנורו (אחר שבקש רשות אד"ש, וענהו: בבקשה!...) נגן כמה נגונים, ואח"כ פתח בנגון "עסן עסט זיך" ונגנו עפ"י ספר הנגונים. ולמזלו הביש סלסלו כותבי התווים יותר מדי, ושנו את צורת הנגון. אד"ש ציוהו שינגן שנית כראוי, ונגן שוב, ושוב בזיוף. אד"ש ציוה לחזן טלשבסקי שיקרא את התווים, וקרא כפי שכתובים... אד"ש מחה נמרצות (הכל תוך חלוקת הכוס של ברכה...) בידו ואמר שטעות בספר. וציוה שינגן החזן באזני שמואל וילמדנו. והצרה ששמואל כבר הי' רגיל בנגון עפ"י הספר ולא יכול להשתחרר מהטעויות, אולם אד"ש לא נתן לו מנוחה וציוהו שינגן שוב ושוב ובכל פעם כשהתגבר על מכשול אחד טעם במשגה אחר, ושוב נצטוה לנגן. ואח"כ ציוה אד"ש לכולם שישירו ואולי ילמדו אז, וכשסיימו שאלו אד"ש (דבר בלשון הקודש): נתוסף לך? נגן שוב. ושוב ניגן ושוב נכשל וחוזר חלילה, אח"כ נגן כמה פעמים כשהחזן שב באזניו, וכשעברו כמה פעמים "חלק" אמר אד"ש שינגן על דעת עצמו ללא השגחה... ושוב נכשל ואח"כ נגן שוב ושוב ו"התקדם", עד שאד"ש אמר שנשארו עוד שני "קטנויות" שעליו לתקן, ונגן שוב וכל פעם כשיצא צליל שלא במקום אד"ש נרתע והסתכל עליו ב"קפידא" (תוך חיוך...) ועשה בידו שינגן שוב (והעיר לו שלא יקפיד על שמנגן כבר שש עשרה פעמים...) אח"כ אמר לו אד"ש מילה באטלקית (המורה על הקצב כמדומני) שינגן על פי את הנגון, (זה הי' כשכבר התגבר על כל המכשולים ונגנו היטב) ובסוף אמר שינגן את התנועה האחרונה נמוך יותר, ואח"כ עוד יותר נמוך ככל שיוכל, אפילו חמש שש פעמים...

כשגמר נגון זה אמר לו אד"ש (כבר עמדו בסיום חלוקת הכוס של ברכה) שינגן נגון אחר, ופתח ב"ופרצת", ופתאום הגיע לתנועה אחת שלא מצאה חן בעיני אד"ש, אולם אד"ש רמז שימשיך, ואמר "תורת ארץ ישראל"... דהיינו שבאה"ק כנראה שרים כך... ואח"כ העיר לו שאופן פלוני הוא בדיוק ההיפך מאופן אחר וא"כ שינגן באופן כזה (והשתמש כאן במושגים אטלקיים שלא קלטתם אזני). ואח"כ עשה אד"ש בידיו שכולם ינגנו בקול, והלהיב והרקיד כדרכו, ולבסוף אמר שינגן כי בשמחה תצאו, ורמז שכולם ישירו יחדיו ויצא.

והמסקנה היתה פשוטה, שלא קל להיות המנגן של כ"ק אד"ש...

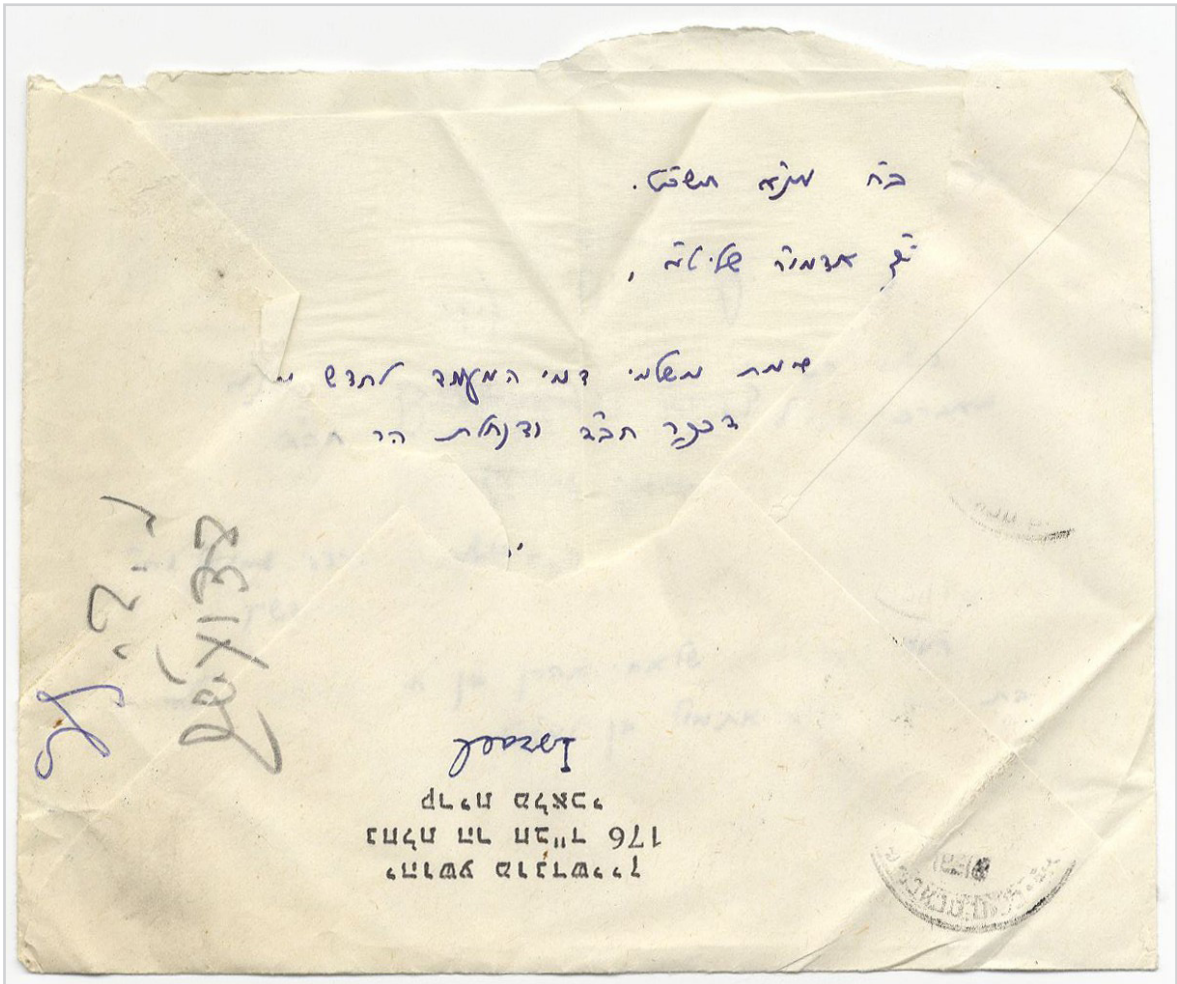
ב"ה ג' תשרי צו"ג תשכ"ט.
לידי"ע הת' יעקב יהודה שי';
שלום וברכה, אחדשה"ט!

...תיאור התועדות השבת וימי ר"ה, התקיעות והמפטיר וכו' וכו' אין להביא בכתב בהתועדות הש"ק עמדו דמעות בגרונו פעמים רבות, ובסוף השיחות כשדבר על שהתורה נמצאת אצל כאו"א אפי' אם בהנהגותיו הוא "מעבר לים", ולכן יכול תמיד לעשות תשובה, והאריך בענין זה, ובכה בקול, וממש צעק את דבריו.
...בהיות אשר נצטוינו אל תמנע טוב מבעליו, הרי מצוה לפרסם אשר בהתועדות הש"ק אמר אד"ש להרב חדאקוב "איר זיינט דאך איבער פערציק" והי' בנוגע לשתיית משקה. וע"כ יאכלו ענווים וישבעו, אכלו רעים שתו ושכרו דודים.
וכעת עת לקצר וכל טוב ממך לא יבצר...

חתימה וגמח"ט לשנה טובה ומתוקה
ידידך אוהבך
יהושע

על מעטפה בה נשלחה רשימת משלמי דמי המעמד, רשם הרבי בכתי"ק:

נ.ב. בדועש"ק

והיא הוראה למזכירות להכין מכתב "כללי-פרטי" מועש"ק ואתחנן, ה'תשכ"ט (נדפס באג"ק חכ"ו ע' קעב ואילך), ולהוסיף בנ.ב. אישור על קבלת הרשימות דדמי המעמד וכיו"ב.

נספח

מנהגיו והליכותיו של כ"ק אדמו"ר זי"ע

מתוך מכתביו אל סב הכלה הרה"ח הרב שלום דובער חייקין שליט"א

מה ששאלת ממנהגי כ"ק אד"ש בכ' מנ"א, הנה לא ראיתי מאומה מרוב הדוחק, ורק שמעתי קול. אך זאת ראיתי כי אחר ההפטרה חזר למקומו לעמוד ולא נשאר על הבימה.

. . . אך היום הי' דבר מענין, שהרי בד"כ אומר אד"ש קדיש בכ"ג מנ"א [אלול], אך אמש בתפלת מעריב לא אמר קדיש, והבוקר לקריאה"ת לא ידעו אם לשים השטענדער (כפי שנהוג כשאד"ש אומר קדיש), לבסוף שמו, ואד"ש נכנס ללא סדור ולא אמר קדיש אחר קריאה"ת. אחר קדיש תתקבל יצא לחדרו ומיד הודיע לייבל גראָנער כי הרבי יוצא מיד ואד"ש יצא עם הסדור ואמר כל הקדישים.

[כ"ג אלול תשל"ג]

ביום א' דר"ה גם לבש [אד"ש] המטפחת הלבנה לצווארו אחר התקיעות. בשני הימים כשחזר למקומו אחר התקיעות ואחר הכנסת הס"ת הסתובב מלוא קומתו לקהל, והסתובב סבוב שלם (כמו בבואי בשלום בלכה דודי). יתכן וזה היה גם בשנים הקודמות, אך אינני זוכר.

בצום גדלי' אחר הקריאה בשחרית נשאר אד"ש ע"י הבימה עד גמר הגלילה (ולא חזר למקומו כרגיל לומר התהלים), וזה גרם לבלבול שהכניסו מיד הס"ת כשגמרו ובלצ"ג, והקדיש אמרו באמצע הדרך לארון הקודש.

לפני כמה שבועות אחר הקריאה שב אד"ש למקומו והמשיך לעיין בחומש ולא לקח התהלים. אך אחר גמר הקדיש קודם שפנה לצאת נטל התהלים בידו והורידו מגובה הסטענדר למקום הנמוך המיועד לקריאה (כנראה בכדי שלא לגרום עגמ"נ למי שהניח).

[מוצאי ו' תשרי תשל"ד]

אודות קיטל וטלית במוצאי יו"כ אם זה רק בביהכ"נ או כאו"א בביתו - הנה ידוע שאד"ש מבדיל בחדרו להרבנית בקיטל וטלית (וצ"ע אם גם השנה נהג כן) וא"כ מוכח שלא רק

להמבדיל בביהכ"נ. ואינני יודע מהי הבעיה לילך כאו"א לביתו בקיטל וטלית, הרי"ז כפי שהולכים בכל ש"ק עם הטלית (מעל בגד העליון או תחתיו).

איני יודע אם קיים כלל מנהג שג' הכריכות תהיינה בטפח התחתון של הלולב, וחבל שלא שאלתי מר' דוד שי' ראסקין שאד"ש הראה לו בשעתו סדר הכריכות (וסדר הכנת הטבעות) ומידי שנה מסדר הלולב לבית אד"ש.

השנה בתפלת מנחה דעיו"כ לא אמר אד"ש הוידוי וגמר השמו"ע כרגיל אחר שים שלום. (קודם לכן בשעת חלוקת הצדקה לקערות ציוה אד"ש להת' המצטופפים סביב שיעלו ללמוד, וחזר כמה פעמים שהבחורים יסתלקו וילכו ללמוד). גם חילק סכומים עצומים לצדקה, ולא כבעבר שנתן מטבעות, עתה נתן שטרות כסף, ולספרית ישיבת מאריסטאון נתן חבילה עם כמאה דולאר.

[ג' כסלו תשל"ו]

.

ביום ד' במנחה כשאד"ש נכנס לביהכ"נ והתחיל לחגור האבנט, נגש אליו בחור לא ידוע, אמר כמה מלים, ואד"ש הסיר האבנט, יצא מביהכ"נ לחדרו וחזר עם סדור ונתן להג"ל (שהוא הי' צריך להתחתן בו ביום).

בקריאת המגילה הכה אד"ש ברגלו פעמים רבות בקריאת המן, אך לא בכולם. גם כמה פעמים חזר והכה כשהקורא חזר על המן (אם הי' רעש בפעם הא') והמשיך להכות במלים "צורר היהודים" וכד'.

כשקרא עם הקהל עשרת בני המן הכה ג"כ, אך כשהקורא חזר וקרא לא הכה.

זכורני שפעם הי' לאד"ש על התש"י השיידל השחורה כשהיא עם חורים מכל עברי', וכיום הולך אד"ש עם השיידל האדומה החיצונה על התש"י, ואין בה חורים כלל.

בקריאת המגילה קודם שמכניסים הס"ת לארון (ראה שעה"כ), ואד"ש מתחיל לגלול המגילה ממש בסיום הקריאה במשך שהקורא אומר הברכה האחרונה.

ביום ה' (אתמול) ראיתי פעם ראשונה קריאה"ת בגעה"ת. אד"ש נשק הס"ת כשנכנסו עמו. אין מקיפים השלחן עם הס"ת, וגם אד"ש חוזר למקומו ללא הקפת השלחן.

ובטח כבר נודמן לך להיות בקריאה"ת כזו.

[תאריך לא ידוע]

אגרות קודש בשפה הרוסית Письма Ребе

ב"ה י"ד סיון ה'תשכ"ו
ברוקלין נ.י.

В ответ на В. письмо то Вас упомянут в мазелдике час к исполнению В. пожеланий к лучшему, во всем том о чем В. пишете.

Надеюсь, что нет надобности в подчеркивании необходимости устроить ежедневную жизнь соответственно указаниям нашей Торы, главное потому что так велел Б.; в добавок к этому такая жизнь удостоивается благословию Б. во всем том в чем нуждаются. И такое поведение гораздо легче провести в жизнь чем это многим кажется, если только есть твердое решение что еврей должен устроить свою жизнь таким образом.

С пожеланием хороших вестей во всем выше-написанном

בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א
ניסן מינדל, מזכיר.

[תרגום חפשי:]

במענה על מכתבכם, אזכיר אתכם בשעה טובה ("מזל'דיקע") להתגשמות משאלותיכם לטובה, בכל אשר כתבתם.

הנני מקווה שאין נחיצות בהדגשת הצורך בסידור החיים היום-יומיים ע"פ ציווי תורתנו, בעיקר מפני שכך הוא רצון הקב"ה. ובנוסף על כך - חיים כאלו מתאימים לברכת ה' בכל המצטרך. ולהתנהג כך בחיים, נקל בהרבה מכפי הנראה לרבים, באם רק ישנה ההחלטה תקיפה אשר יהודי צריך לסדר את חייו באופן כזה.

באחולי בשורות טובות בכל הנ"ל
בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א
ניסן מינדל, מזכיר.].

RABBI MENACHEM M. SCHNEERSON
Lubavitch
770 Eastern Parkway
Brooklyn 13, N. Y.
HYacinth 3-9250

מנחם מענדל שניאורסאהן
ליובאוויטש

770 איסטערן פארקווי
ברוקלין, נ. י.

ב' 31 / 110 ה' תש"ט
2 / 1 / 2

מ-מ [redacted] אה

ב' אהבתך נא ב' תעבנו, תו באע זנונדזנט ב' מאדל-
זיך נאע ק' מעקלעניג ב' פומעלעך א' מוצעלע, ב' וועל
תו א' אה ב' תעבנע.

האדענע, תו קען נאדנאסען ב' קאדערקוואנען מעב-
קאדענעס ב' זעטרעניג' עטע-דעבנעזע תעזע סעוועיעסענע
זאזאנעז נאסעך תורה, תאבנע קאדענעז תו תאק בעל
ב'; ב' דאבאק ק' תומוז תאקאז תעזע זעענעבליעס
גלאסעלענע ב' ב' וועל תו א' אה מוצעלע. ז' אדאק
נאדענע קאדענעז קענען פרוועסען ב' תעזע קען תו מנאסען
קאנעסע, עסען תאבנע קענען תעבנע רעזענע תו
עזען דאזען זעטרעניג' סעוועזע תעזע תאקען אהבנע.

ע' נאדענען קאדענען אהבנען
ב' וועל ווענע-מענען

א' אהבנען ז' רעז
א' אהבנען, א' אהבנען

כ"ה. כ"ה שבט, תשל"ב
ברוקלין, נ.י.
מרת ... תחי'
כפר חב"ד
ברכה ושלום !

В ответ на В. письмо от 6/II/72. В котором В. пишете о предложение замужества -

То согласно подробностям которые В. пишете, это хорошее предложение и стоит им заинтересоваться и закончить בשעה טובה ומוצלחת.

Само собой разумеется с твердым решением и В. и молодого человека обосновать В. Жизнь на התורה והמצוה, которые влекут вместе собою благословения Б-га во всём.

В. ציון כ"ק מו"ח אדמו"ר ר' будет упомянут на פדיון-נפש.

בברכה להצלחה
ולבשורות טובות

[תרגום חפשי :

כמענה על מכתבך ב-6/II/72, בו את כותבת אודות הצעת שידוך -

בהתאם לפרטים שכתבת, הרי זו הצעה טובה וכדאי להתעניין ולסיים בשעה טובה ומוצלחת.

וברור מאליו אשר עם החלטה תקיפה - שלך ושל האברך לבסס את חייהם על יסודי התורה והמצוה, אשר ממשיכים איתם את ברכת השי"ת בכל.

הפ"נ ייקרא על ציון כ"ק מו"ח אדמו"ר.

בברכה להצלחה
[ולבשורות טובות]

RABBI MENACHEM M. SCHNEERSON
Lubavitch
770 Eastern Parkway
Brooklyn 13, N. Y.
HYacinth 3-9250

מנחם מענדל שניאורסאהן
ליובאוויטש

770 איסטערן פארקוויי
ברוקלין, נ. י.

ה"ה. כ"ה שבט, תש"ז
ה'תש"ז

מרת [redacted] ת"ח
כ"ה שבט

זרעה אשל!

В письмах на В. писем от 6/II/72, в которых В. пишете
о предложении замужества, -

по согласию подробностей, которые В. пишете, это
короткое предложение и сейчас не заинтересовалась
и закончить [redacted].

Само собою разумеется с твоей стороны и
В. и молодого человека обосновать В. мизив на
[redacted], которые влекут вместе собою
длословия Т-ра во всем.

В [redacted] будешь упомянут на [redacted].

ה'תש"ז
א/א/א

ב"ה. כ"ה שבט, תשל"ב
ברוקלין, נ.י.
מרת ... תחי'
ברכה ושלוש !

В ответ на В. письмо, был рад узнать о помолвке В. сына, и надеюсь что они оба, т.е. сын Давид и его невеста שי', твердо решили обосновать свою жизнь и вести ее согласно нашей вечной תורה и еврейских традиции.

Дай Б. чтобы их брак был מוצלחת וטובה בשעה טובה и чтобы В. имели от ним много настоящего נחת.

בברכת מזל טוב
בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א
ניסן מינדל, מזכיר.

[תרגום חפשי :

כמענה על מכתבם, שמחתי לשמוע על קשרי השידוכין של בנם, ומקווה אני ששניהם - בנכם דוד וכלתו שי', החליטו בתקיפות לבסס ולהתנהג בחייהם על פי תורתנו הנצחית והמסורת היהודית.

יתן השי"ת שתהי' חתונתם בשעה טובה ומוצלחת, ושתרוו מהם נחת אמיתי.

בברכת מזל טוב
בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א
ניסן מינדל, מזכיר.]

לזכות

החתן הת' לוי יצחק הכהן והכלה מרת צייטא שיחיו

פרידמן

לרגל נישואיהם בשעה טובה ומוצלחת

ל' תשרי, אדר"ח מרחשון, ה'תשע"ט

נדפס ע"י ולזכות הוריהם

הרה"ת ר' דוד הכהן וזוגתו מרת צביה רבקה שיחיו פרידמן

הרה"ת ר' דוד וזוגתו מרת שרה חנה שיחיו מונדשיין

ולזכות זקניהם שיחיו

מרת חנה פייגא שתחי' פרידמן

מרת ביילא שתחי' גורביץ

הרה"ת הרב שלום דובער וזוגתו מרת שיינדל שיחיו חייקין

